

**ПЕРШИЙ
РЕЙС**

АЛЬМАНАХ

**РОБІТНИКІВ
УДАРНИКІВ
ОДЕСЬКОГО
ЗАВОДУ
ІМ. МАРТИ**

50 коп.

A568519

П-279-р.

V.N. Karazin Kharkiv National University

01134034 4

A

1

у
A-52.

у

ПЕРШИЙ РЕЙС

АЛЬМАНАХ РОБІТНИКІВ-УДАРНИКІВ
ОДЕСЬКОГО ЗАВОДУ І ~~ОДЕСЬКОГО ЗАВОДУ~~

БІБЛІОТЕКА
Обл. Пром. та Спідки
Рад. Інститутів
6506 № 14952 7253

Книгозб. Будинку
літ. гурни
інв. 22662

ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО
ХАРКІВ 1932 КИЇВ

ПЕРЕДМОВА

Цей збірник є перша літпродукція робітників-ударників, закликаних до літератури на заводі ім. А. Марті в Одесі.

Одеська організація ВУСПП в час призову робітників-ударників до літератури широко розгорнула масову роботу. Вїзди письменницьких бригад на заводи, лекції, доповіді, конференції, прикріплення вуспівців до заводів — дало те, що на заводі ім. Марті при активній допомозі парткомітету та завкому, організовано літературний гурток. Записалося до гуртка спочатку сім чоловіка. Почали навчання. Студювали марксистське літературознавство, питання ленінізму, проробляли творчі питання, аналізували продукцію одеських вуспівців. Незабаром почалися перші неспілі спроби оброблювати художньо донеси до заводської газети „Червоний суднобудівник“. В літературних сторінках цієї газети почали з'являтися нариси Міронова, Григор'єва, Воробйова та вірші Тюпкіова, Мидібера. Згодом творчість робітників-ударників заводу ім. Марті знаходила собі місце в „Трибуні робселькора“, „Червоноармійській комуні“ та журналі „Шквал“. Літгурток чимало збільшився, до нього увійшла ціла низка робітників-кадровиків, і він став енергійніше провадити роботу.

Про літгурток заводу ім. Марті заговорила пролетарська громадськість, коли на книжковому ринкові з'явилася книжка „Ворог в робітничій блюзі“, члена літгуртка Івана Міронова. Появилися рецензії в „Трибуні робселькора“ та в радіогазеті „Одеський пролетар“. Газета „Чорноморська комунa“ доручає літгурткові дати колективну рецензію на вистави в театрі. З'явилася рецензія літгуртківців на п'єсу „Хлеб“—Кіршона, відбулася низка виступів студійців, робітників-ударників, перед мікрофоном. Одеський радіодіодентр влаштував ряд літвечорів, присвячених літгурткові заводу ім. Марті.

Дальшим кроком в історії розвитку літгуртка були творчі виступи студійців: Міронова, Григор'єва, Тюпкіова в московських різних журналах, а Я. Межибовського та Воробйова в журналі

„Металеві дні“. Літгурток з цього часу ще більше зміцнів і виріс до двадцяти чотирьох осіб.

На першій загальноміській літературній конференції робітників-ударників міста Одеси відзначено творчі досягнення літгуртка заводу ім. Марті і найкращих літгуртківців прийнято до ВУСППГу. Одночасно літконференція загострила увагу на дальшій боротьбі за ідейну насиченість творів, за партійність, за актуальність, на боротьбі за якість продукції, за ще більше підпорядкування творчості практиці соціалістичного будівництва, та дальшим навчанням.

До роковин існування гуртка у кожного літгуртківця з'явилася вже ціла низка творів і зародилася думка видрукувати їх окремою збіркою, як „Перший рейс“, як перші кроки письменницької продукції робітників-ударників заводу ім. Марті.

Проте на всіх творах цієї збірки позначається найнебезпечніший ворог початківців-письменників - це схематизм. Найретельніше, найстаранніше опрацьовували свої твори лише Ів. Міронов та Мидібер; решта ж товаришів здебільшого писали свої твори „в один присест“, а відціля і ціла низка хиб, прогріхів, недоблености.

Із поетів найбільше визначаються Тюпиков та Мидібер. На їх віршах теж лежить відбиток схематизму, але не такою мірою, як на віршах Л. Плоткіна.

Загалом збірка „Перший рейс“ все таки варта уваги, щоб показати перші кроки початківців, робітників-ударників, закликаних до літератури. Автори цієї збірки чудово усвідомлюють, що хоби в їх творах є. Вони свідомі того, що без систематичного завзятого навчання неможливо буде увімкнутися до створення великого мистецтва більшовізму, до створення магнетобудів літератури. Дальший шлях творчого розвитку літгуртка заводу ім. Марті саме й буде скерований в бік навчання, до ще більшого підпорядкування літературної справи соціалістичному будівництву.

Ів. Романенко

В. ТЮПІКОВ

НА СТОРОЖІ

Гуде мотор
Пропелер-диск,
Ритмічно стука
Такт.
Гей там,
З дороги, стережись!
Вмикаємо контакт!
Хай вороги
Свій греслять плян,
Хай виюць без ладу,
Свій дужий
Аерошлян
До бою поведу.

Життя заводів,
Домен, шахт
Бурлить, немов лиття...
За них
Боротися в боях
Готовий мій літак.

•
На варті
Гранів трудових —
Чатуй,
Пильнуй, дивись:
Сталеві зграї
Птиць міцних
Ми випустимо ввись.

Гуде мотор
Пропелер-диск,
Ритмічно стука
Такт.
Гей там,
З дороги, стережись!
Вмигаємо контакт!

*

ГЕРОІКА БУДНІВ

Ні, я не поет —
Робітник і ударник!
Та римою вславлю
Суворі ці дні.
Деталі думок
Відливаю рядками
Про темпи невтомні
Про бурі й вогні.

І ось перемоги
Великої кляси
І ось — щогодини
Країна зроста.
Героїка буднів
У рвійній екстазі —
І я переможець
І я не відстав!

Змела геть багно
Маловірства та ліні
Героїка прикладів
Ударних бригад;
І я представник
Переможної зміни,

Йду радо в рядах
Будівельників рад.

Зірвем перепони,
Провалля засиплем,
Не спинить ніхто
Наш накреслений лет,
Де були пустелі,
Там рейки Турксібсу
Документом наших
Завершених мет.

Загатами біг
Водоспадів спинчили
І силу стихій
Передали труду.
Де води скажено
В порогах бурлили,
Там нині турбіни
Буремно гудуть.

І грізно розкинулись
Велетні буднів:
Свірбуд,
Каширбуд,
Шатурбуд,
Дніпробуд.

518 ми швидко збудуєм
І 1040 пускаємо в путь.

А м'язи в змаганні:
Хто більше, хто краще!
За якість продукції!
Лавами йдем —
І силу, і вміння
Приклали трудящі,

А волею —

Пацу

Прориву залкнем.

Хоч труднощі нас

Оточили довкола,

Дійдем перемоги

У впертій борні

Не звик

Робітник

Відступати ніколи,

Бо силу свою

Гартував у горні.

На штурм п'ятирічки!

На вдарні висоти!

Кладем по цеглині

Країну Весни!

Трудящої кляси

Вогнисті мільйони

Виконують третій

Рік вирішний!

Ні, я не поет —

Робітник і ударник!

*

МОЛОДІСТЬ

Наша молодість

Овіяна відвагою,

Наша молодість

Задимлена в боях.

Це ж бо ми

Безстрашною ватагою

На бандитів

Наганяли жах.

Це ж бо ми
Тривожними ночами
В захисту
Суворих барикад
Ворогів
Багнетом зустрічали,
Йшли на штурм
Під олив'яний град.

Ті часи
Тріумфу,
Крови
Й горя
В далені
Ще полум'ям горять,
І тепер
Сторінками історії
Про літа
Минулі гомонять.

Ми думки
В екстазі виробничім
Увімкнули
В п'ятирічний плян,
Сили струм
Помножили ми тричі
Й на верстат
Змінили свій наган.

Наша молодість
Тепер є соцзмагання,
Наша молодість —
Могутній зріст бригад.
Ми знання
Штурмуємо без вагання
З-за колон
Книжкових барикад.

Ми тепер
Безсонними ночами
Крок за кроком
Техніку берем,
Лави цифер
З боєм зустрічаєм,
Подолавши
Мудрість теорем.

В лябіринті
Формул, вираховань,
Загостривши
Зір об них гаразд,
Наших прагнень
Стимул ми знаходим
Сталінів
Про техніку
Наказ.

В рухові
Турбін
І в гулі шахт,
В блисках колб,
Монометрів і призм,
Скрізь нам видний
Шлях нових досягнень,
Цей бо шлях
Веде в соціалізм.

*

ТОЙ ДЛЯ НАС НЕ ПОЕТ

I

Той для нас не поет,
Хто про темпи замовк

І не бачить
Будови країни,
Що невтомним трудом
Досягла перемог
І до кращого,
Світлого лине.
Той для нас не поет,
Хто про втому відха,
Нам не час
Спочивати у вирі.
Маяковський безславно
Покинув життя,
Став, гігант,
Для доби —
Дезертиром.

II

Ми в житті —
Для життя.
Наш не стогне співець.
На фронтах ми бадьорі
Й веселі.
Ми засуджуєм тих,
Що знайшли свій кінець.
Як поет легкодухий Єсенін.

*

ШАХТИ КЛИЧУТЬ

Гей, комсомольці,
Почуйте!
Шахти кличуть
Нас.
Вже як не нам
То кому йти

В бій, на прорив
На Донбас?
Гей, комсомоліє,
Шпарко,
Вдарно очистимо
Путь!
Домна, завод,
Кочегарка
Чорного золота
Ждуть!
Зрушимо шар
Динамітом,
Груди розвернемо
Шахт,
Щоб перемогами
Вкритий
Наш не спинявся
Шлях.

ГЕРОЇ ШТУРМУ

I

Цех понуро мовчав, застигнувши всіма пасами й трансмісіями в якомусь безрушному спокою. Ця півгодина, на яку завмирає завод, доки обідає весь чотиритисячний мурашник трудівників, здається моторошною після безнастанного кружіння машин і гуркоту верстатів упродовж цілої доби. Мертвий тоді цех.

Але не мертвіє завод. Трохи далі від закурених цехів кипить заводське життя. В червоному кутку, де збиралися робітники обідати, цю півгодину було шумно. Рокіт розмов, дзенькіт посуду, веселий гамір спочинку — все це долітало окремими звуками до цехів і розкочувалося поміж завмерлими верстатами, як уламки металю.

Так щодня у цю пору. Так щодня у п'ятнадцятихвилинні перерви.

А по обіді завжди збори чи бесіди.

За останні дні бесіда одна —

Прорив.

Виступали представники завкому, парткомітету й перегортали перед очима великого похмар'ялого людського мурашника цифри сорому цілого підприємства. Перегортали перед очима цифру по цифрі борги соціалістичній країні, доводивши нагальну потребу потроїти темпи.

Колектив слухав.

Не тільки слухав — колектив говорив. Робітники розуміли неможливість такого стану. Це й висловлювали в своїх виступах під час бесід.

Саме за цим обідом говорив старий робітник Чабанюк. Старий не дочекався, доки попередній оратор закінчить свою промову, вскочив у дебати притьмом, нервово й говорив гаряче, кваплячись. Слова вилітали разом із гарячими жестами.

— Хто винен? Самі! Самі, товариші, ми винні в тому, що в нас прорив. Самі винні в своїй ганьбі... Ми ж давно бачили, що він підкрадається до нас, як злодюжка. А тепер говорити коротко — розтрощити його, розчавити на дрізочки проклятий прорив, хоч би й довелося працювати не по зміні, а по двадцять чотири години стояти при верстатах...

Спинився на мить і гарячим поглядом обвів збори. Обвів і чомусь помітно для всіх здригнувся. Лице скривилося, мов від внутрішнього болю, але Чабанюк швидко оговтався й слова знову метнулися з посмаглих вуст:

— Це ж неможлива річ, неможлива, кажу, щоб у третьому році, чуєте, в третьому вирішальному... прорив... ганьба!..

Голос подужчав:

— Цього не буде! Ми доведемо, доведемо всім невірам, які стають нам поперек стежки, що прориву не буде!

П'ятсот п'ятдесят шість горлянок вітали слова старого Чабанюка. П'ятсот п'ятдесят шість рук піднеслося вгору за ліквідацію прориву в цеху. П'ятсот п'ятдесят пар очей дивилися на шахву, що стояла в кутку з привішеним на ній дарунком німецьких металістів — червоним прапорцем з золотими літерами на ньому. Цей прапорець — переходова премія, надісланий робітниками Берліну механічному цехові за крапці зразки ударної роботи. За цю премію боролись цехи.

А поряд — товстозадий, незграбний слон у хоботі тримає чорний прапор з написом: «Я є символ недбайливости та неповороткості». Це була також «премія» носіям назадництва, дарунок бригадам, що пленталися в хвості виробничих завдань. Це тим, що їх треба було брати на буксир.

Чабанюк, кінчивши промову, глянув на обидві премії. Аж жаром пройнявся весь. За ним поглянули й усі збори. На лиці кожному залягла ніяковість перед можливістю увінчати свій цех товстозадим слоном.

II

Котик не любив обідати в їдальні. Завжди він брав їжу з собою і, сидячи на купі підойм, швидко працював щелепами над своєю стравою, водночас перебігаючи прудкими очима заводську газету «Сівалка».

Зараз Котикові щелепи раптом застигли. Якийсь час він сидів нерухомо, утопивши очі в газету. Раптом скочив, мов іскра, притьмом підбіг до бригадного Шури Жарикова. Підбіг, але не міг знайти слів, не повертався якимось йому язик в роті, тільки тикав Шурі газету.

Шура Жариков співчутливо поглянув на Котиків рот і всміхаючись узяв у нього газету. Тим часом Котик проковпнув їжу й зопалу гаркнув на всю горлянку:

— Вони нас викликають на змагання! На, подивись! Ти чув щось подібне?

Жариков поволі прочитав виклик сусідньої бригади, яка теж виробляла підойми до тракторних сівалок. Прочитав і задоволено всміхнувся знову до Котика.

— Молодці!

Котик стояв збентежений. Він ніяк не міг примиритися з тим, що бригада ім. Сталіна, яка не захотіла приєднатися до їх комуні, тепер наважилася на такий виклик. Адже ніхто, як Котик, знав, що до їх, як вони звали, комунки перейшли кращі сили, найкращі ударники цеху. І тому Котик незрозуміло оглядався на товаришів, що тим часом зійшлися довкола них з Жариковим. Серед них був і товариш Андреев з бригади ім. Сталіна.

Котик шпарко обернувся до нього й уїдливо спитав:

— Слухай, це ви серйозно? Га? Ви таки справді викликаєте?

— А ти що думав, жартуємо? — і собі запитав Андреев. — Це, братіку, серйозно...

Котика ця відповідь задратувала.

— Та скільки ж вас, сопляків, на фунт іде? — гукнув він обурено.

Андреев приязно подивився на нього, оглянув усю невеличку постать Котикову, ніби прикладав що зневажливо назву до невеличкої фігурки самого Котика.

Котик і справді був худенький, невеличкий на зріст, з кирпатим носом. Очі, як два шматки вугілля, безугаву бігали довкола. А як сміявся, мружив ліве око. І завжди він чіплявся до дужого Андреева, завжди норотив ушпигнути його прикрим словом, щоб товариство пореготало.

Андреев, навпаки, майже ніколи не ображався на Котика. Здебільшого мовчав, або й сам реготав із Котикових ущіпливих дотепів. Це ще дужче дратувало самого Котика.

— Кинь, Котику, — удався до нього Жариков. — Чого тобі хвилюватися?

До них підійшов робітник Левковський, бригадний із бригади ім. Сталіна. Підійшов і приязно спитав:

— Ну то як, братва, змагатимемося? Га? Чи гайка ослабла?

— А ти ж що думав, ми полягалися вас? — зухвало відповів Котик. — Не накладем вам?

— Ну коли так, — промовив Левковський, — дозвольте умову вам скласти. Тому, що мало часу залишилося до кінця року і що всю увагу цеху скеровано на ліквідацію прориву — наше змагання буде вузько виробниче. Змагатимемося на якість і кількість і не більше.

— Згода, — сказав Жариков. — Приймаємо виклик, але ставимо від себе умову: бригада, що буде переможцем, матиме право на червону дошку. Згода, товариші? — звернувся він до своєї комунки.

— Згода! Нехай живе! — гукнули всі разом.

Червона дошка з написом «Ударна бригада молоді ім. т. Сталіна» завжди була об'єктом суперечок. Майже

місяців 5 тому її дав цехком за кращі зразки ударної роботи бригаді ім. Сталіна. Проте, ще на початку штурмового кварталу бригада розкололася: частина відійшла до комунки, решта залишилася в бригаді, одвоювавши і дошку собі.

— Це прекрасно, — весело сказав Левковський. — Завтра починаємо змагання, а зараз... до роботи.

Прогув гудок.

III

24. грудня — день, що минув для змагальників як звичайно. Ясна річ, що Котик не втавав, а особливо Котиків язик. Решта членів комунки були мовчазні, серйозні, працювали мовчки, лише інколи відповідали сміхом на Котикові дотепи. Другий день — 25. грудня почався так само. Але після гудка Жариков раптом велів збиратися всім на нараду у червоний куток.

У червоному кутку Жариков узяв і перше слово:

— Товариші, — металевим голосом відрубав Жариков, — справа не така легенька, як ми до неї ставимось. На кожного члена бригади припадає по 18,5 підойм, а у нас лише по 18... Ще день і ми зовсім можемо здати пости.

Жариков на хвилину спинився. Обвів поглядом присутніх і ще різкіше сказав:

— Отже, доводжу до вашого відома, бо якщо ми не дійдемо перелому, то швидко зламаємо свій авторитет.

Важко було б змалювати вигляд Котика, як він почув, що сказав Жариков. Кожне Жарикове слово діяло на нього, як удар молота на розпечене залізо. Лице морщилося, як у старій верби кора.

Говорили мало. Всім стало ясно, що зламу дійти конче потрібно.

Розходилися стурбовані. Шляху до зламу ще не намацано. Відклали справу до завтраго, щоб кожний подумав.

Найбільше, звичайно, нарада вплинула на Котика.

17

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

ХНУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

№ 10

БІБЛІОТЕКА
Обл. Проф. Спільн.
Рад. Інженерів
№ 10
ім. В. Каразіна
інв. 22602

Аджеж він щиро думав, що в комуні найкращі ударники, а тут раптом — тривога.

Наприкінці другого дня почали помічати, що Ваня Волков все частіше та частіше переводить дух і знеохотився до праці. Останніх 2 години вже було ясно помітно, що Волков працював без завяття.

Мовчали. Котикові, очевидно, дуже хотілося сказати щось на адресу Волкова, але він, на диво, був стриманий.

— Нехай, — думав він. — Може він десь цю ніч загуляв утомлений... завтра цього не буде.

* * *

26. грудня Жариков з'явився перший до цеху. Третя зміна ще працювала. Жариков нетерпляче чекав, доки збереться вся комунка. Його примружені очі й стурбоване лице свідчили про неспокій. Брови зішплися над переніссям і на лобі вирізьбилися глибокі борозни.

— Братва! — одразу вдався він до членів комунки, щойно вони зішплися. — Збирайтесь біля наших верстатів, я маю з вами порадитись.

— Валяй, Шура, — бадьоро сказав Котик, почувавочи, що Шура збирається щось важне відкрити.

— Так слухайте... Я маю пропозицію раціоналізувати процеси роботи... — сказав Жариков, як тільки стали біля верстатів усі члени комунки.

— А ну ну, давай, говори, кажи, — загукали всі зразу.

— Справа ось яка. Я поділив операції нашої роботи так, що можна перейти на конвеєрну систему. Тут кожний матиме свою постійну операцію, добре її засвоїть і доведе брак до нуля.

За кілька хвилин Жариков розповів членам комунки свій плян у подробицях. Плян був простий, але й саму роботу спрощував, даючи змогу виробляти за той же час далеко більше проти попереднього. Члени комунки задоволено слухали свого бригадного і тут таки визначили, кому яку операцію виконувати. Останню операцію —

вставляти дротики та перевіряти готовість підойм — доручили Жарикову.

Перші 15 хвилин перерви промайнули швидко за балачками. Знадвору врзався крізь замерзлі шибки гудок. На відповідь йому у цеху завили мотори, загрюкали молотки — почалося звичайне заводське життя.

Члени комунки, захоплені винаходом, навіть не помітили, коли настав обід. Поглянувши на купу підойм, вони пересвідчилились, що гудок не помилився, — на кожного з них припадало по 16 підойм високої якості.

— Ну як? — задоволено спитав Жариков.

— На всі сто! — гукнув Котик. — Це тобі не фунт ізюму.

— Да-а, — протягнув, підтверджуючи Котикові слова, Москаленко. — Тут тобі не перелом, а ціла революція. Та тільки от... Волков мене затримує. Не виконує свої операції, хоч вона і зовсім легка. Ось подивіться, — показав він рукою, — Котик зовсім його засипав, обігнав на цілих 6 підойм.

— Урегулюється, — відповів Жариков, — а тепер, хлопці, треба про наш досвід повідомити бригаду.

При цих словах щось неймовірне сталося з Волковим. Він вирячив очі, які, здавалося, хотіли виплигнути з орбіт. На лиці йому лягла тінь здивованого переляку і Волков всього й спромігся, що вигукнути розгублене:

— Що!?

— А ти ж як думав? — запитав його Дубницький. — Це секрет, чи як?

— Я нічого не думав... А тільки думаю... що нам краще мовчати.

— Так то так, але цікаво, чим воно буде краще?

— Пфу! Чи прикидаєтесь, чи й справді ви дурні? Розкажете їм про наш винахід, то загодя киньте думку про червону дошку.

Жариков з жалем подивився на нього

— А-а! ось воно що. Ти, товаришу Волков, повинен, здається, знати, що ми змагаємось на кращого ударника.

а не на кращого дурисвіта. Тобі кортить дошка, а те, що наш цех не додав продукції на 55.000 крб., тебе не обходить?

— Кинь, Жариков. Це високі слова, ти не думай, що я не співчуваю заводові, я...

Волков заікнувся і проковтнув якомсь слово. Але далі отовтався і тихіше сказав:

— Я теж радий допомогти заводові, чим умію.

— Бреши більше! — не втерпів Котик. — І тобі не соромно казати це... тут же сто відсотків брехні. Та хіба ми ще вчора не помітили, що ти почав рухатися як олив'яний, як отой слон, що в червоному кутку стоїть, а сьогодні й зовсім здрефив? Симулюєш, братіку... Темпів злякався, — схибно додав Котик.

— Котику, кинь, — перебив його Жариков. — Проголосуємо і побачимо. Хто за те, щоб розказати бригаді про наш винахід? — запитав він комунівців.

Дванадцять рук звелися вгору.

І раптом всі звернули увагу на Ланевського, що стояв збоку, руки в кишені.

— Ланевський, а ти що проти? — спитав його Жариков.

Ланевський зніяковів і тихо відповів:

— Я... не проти, щоб поділитися досвідом... Алеж ми працюємо, як скажені.

— О це то так, товаришу Ланевський! Це то по-комсомольському, по-ударному, — різко сказав Жариков.

У нього в очах застрибали іскри, мов на колекторі динамо. Помовчавши, Жариков звернувся знов до Волкова і до Ланевського.

— Так от що, товариші, нас більше, ви повинні згодитися, а не стояти найжені.

— Хай згоджується, хто хоче. Робота дурнів любить, а мені що, життя не миле? Обов'язково треба дух із себе випирати? — промимрив Волков.

— Он якої заспівав, — розлютився Котик. — По тобі

видно, що ти за птах. Можеш котитися своєю дорогою, ніхто тебе не просить і ніхто не гнатиметься за тобою.

— Правильно, Котику! — potwierдив Жариков. — Усе одно, чи згодяться два боягузи, чи ні, про наш досвід бригада знатиме.

І на potwierдження своїх слів він переплигнув через підойми і підійшов до бригади.

IV

Волков якось дотягнув до кінця зміни. А коли вийшов із заводських воріт, підійшов до Ланевського. Той ішов замислений і похнюплений.

— Ланевський, — гукнув Волков. — Маю тобі дещо сказати.

Небо хмурилося, падав лапятий сніг. Волков загорнувся щільніше в пальто і наздогнав Ланевського.

— Чого так задумався? — поклавши руку на плече, спитав він.

Ланевський, мов ужалений, здригнувся. Відповідав тихо, одвертаючись:

— А в тебе що, уже обдумано?

— Ясно, — кинув Волков. — Завтра побалакаю з майстром і поставлю ультиматум, хай переводить до іншої бригади. А ти ж як?

І не чекаючи на відповідь Ланевського, Волков додав:

— Ти згодний зо мною? То давай разом і баста...

— Добре, хай буде по-твоєму...

Дійшли до рогу однієї з вулиць. Волков, повертаючи за риг, на прощання сказав Ланевському:

— Ну, до завтраго. Мені сюди. А завтра побалакаю з майстром.

* * *

— Володимире Федоровичу, так ви як, переводите нас? — питав Волков майстра. — Будь ласка, ми вам будемо дуже вдячні.

Майстер на хвилину задумався. Згадав, що бригада, яка збирає автомати, відстала, сказав:

— Ну що ж можу й перевести... до бригади... Гольцера... Та тільки там слон гостює, ви не захочете туди.

— Нехай гостює... можемо й туди, — відповів Волков.

Очі йому блищали і він вдоволено усміхався.

— Переводьте, все одно.

Майстер здивовано оглянув Волкова і Ланевського і відійшов. Ланевський якось чудно поглянув на Волкова і пішов до верстату своєї нової бригади. Він лише тепер наткнувся на думку, що зробив погано. Зробив щось зовсім непослідовне, щось таке, проти чого бунтувала його натура.

— Як то так, узяв і кинув братву? Чого саме? Адже тепер соромно у вічі глянути, бо й старі і молоді горою за комуну, а він...

У Ланевському почалася внутрішня боротьба. Ця боротьба щохвилини надавлювала на нього, і він, мов під важким тягарем, зігнув спину і схилив низько голову.

Думки линули швидко, роїлися мов мухи і як гострі леза різали мозок одним:

— Ти фалшивий ударник! Злякався темпів своєї братви? Страхополох! Симулянт із комсомольським квитком!

Він знову і знову вертався до свого вчинку. Уперто мовчав, як до нього говорив Волков, похмуро балакав з майстром. Патлатий чуб звисав йому на очі. Спершись об тиски, він застиг нерухомо, вдивляючись в одну точку.

Гудок вивів його з задуми. Прокинувшись узявся до роботи, думаючи, що розвіє невеселі думки. Гримав молотком, метушився, але не міг позбутися гризоти сумління, не міг кинути думки про свою братву. Тягло до Котика, до його гумористичних дотепів. А подивившись на Волкова, що працював цілком спокійно, Ланевський боляче скривився і одвів погляд. Зустрівся з поглядом Жарикова.

У комунці не здивувались, що не стало двох. Решта

робітників наддали темпів, справлялись з роботою, поглядаючи на Ланевського. Від цих поглядів йому ставало моторошно. Він відчував ці погляди, вони мов мурашки лазили по його тілі. І Ланевський все частіше й частіше почав блукати біля комунки. Це помітив Волков.

— Дрефип, Ланевський? — з докором запитав він.

— А пішов би ти до чортової мами! — одрубав Ланевський.

І зрадів. Зрадів, що знайшов сміливости відрізати щось болюче, гнітюче від свого сумління.

У комунці точилися розмови про Ланевського.

— Шура, ти побалакав би з ним, — казав Котик. — Ти тільки дивися, що з ним робиться. Геть занудився хлопець.

— Добре, побалакаю після роботи.

Ланевський тим часом мостив свої пляни, як вернутися до комунки. Справа ясна. Минуть дні штурму і тоді все пропало, він мусить працювати тут. Отже треба тепер довести, що він справді комсомолец, ударник, але... «трапляються ж випадки».

Стримувало одно, — що всі будуть сміятись, глузувати. Надто Котик.

Проте твердо вирішив завтра ж зранку підійти, розказати, хай порегочуть, посміються, але... він перестане почувати себе дезертиром. Так, завтра зранку! Завтра зранку він піде до братви, розповість їй, розкаже...

При воротях спинив його Жариков.

— Чого сумний?

— Сумний та й годі...

Жариков вирішив атакувати його зразу, зразу поставити перед ним питання руба, як ставив не раз у своїй комунці.

— Ну, як вам тепер? Певне краще?

Ланевський роздратовано гукнув:

— А як не краще, то...

— То чому ж ти карьожинся? Чого не повертаєшся назад?

Ланевський розгубився. Він не знав, чи Жариков підійшов познущатися з нього, чи допомогти. Говорив він ніби серйозно, але Ланевський не сподівався, що після такого вчинку до нього так м'яко, по-товариському поставляться. Обернувся до Жарикова.

— Як? Ти насправді, Шура, кажеш, щоб я повернувся?

— А що ж мені жартували? Ти мене, здається, знаєш, я не люблю дарма балакати.

Ланевський цілком розгубився. Він і зніяковів і зрадів. Збентежено запитав Жарикова:

— А братва ж як, не будуть реготати, глузувати?

— Якщо і далі залитуватимеш, як папуга, то чого доброго сміятимуться.

Вони ще деякий час ішли мовчки. На останці Ланевський міцно стиснув Жарикову руку, якимось шарпнувши його, і завернув круто додому.

Жариков подивився вслід і задоволено, приязно всмінувся.

V

Із поворотом Ланевського у комунці повеселішало. Він тепер дійсно працював по-ударному, не відстаючи від найкращих ударників. Працювали мовчки. Тільки Котик ніяк не міг заспокоїтись.

— Толя! — гукав він, — навіщо ти дав Андрєву молоток, він же кулаком клепатиме дужче, ніж молотком.

— Слухай, Котику, тобі мабуть треба заклепати рот, щоб язик не теліпався, — відповів Левковський.

— Побачимо ще, кому язика приклепувати. Мені здається, що я можу не турбуватись.

— То ж чому?

— Та так! Як би свині роги, увесь світ переколола б, так і з ними: як би до своєї сили Андрєв мав більшу голову, він би мене давно в баранячий ріг зігнув.

Котикові слова заглушив дружний регіт. Котик, як і завжди, вправлявся на Андрєві, бажаючи колись роз-

сердити спокійного на вдачу Андрєєва. Той завжди мовчав, але інколи відповідав на дотепи Котика. Тоді їх сварка склалася на бойовисько півнів.

* * *

Бригада не здавала на темпах. Вона чим раз посилювала їх, а випадок з Волковим, а особливо з Ланевським був за добру науку для обох бригад, і вони ще з більшим завзяттям працювали над виконанням пляну. Дні минали один за одним. Один член бригади подав пропозицію, що її зараз же й використали. Котик теж придумав новий спосіб згинати дротики, що заощадило багато часу. Кілька разів до змагальників підходив секретар комсомольського осередку Ямпольський, цікавився, розпитував.

— Молодці хлопці, — казав він. — Ви зацікавили весь цех. Навіть бригада кадровиків товариша Стружка теж почала змагатися по-вашому. Взагалі ви на весь цех молодці.

Непомітно зірвали останній у штурмовому кварталі листочок календаря. 31. грудня став днем минулим. Коло бригади, як і коло комунки, лежали купи підойм заввишки на зріст людини. Змагальники почували себе бадьоро, щось лоскотало груди і кожен дивився з задоволенням на свою роботу.

Опівдні прийшов облікувач, перелічив вироблене обох бригад, здав приймальникові.

Гудок. Почали сходитися до червоного кутка робітники на збори. На зборах член завкому вітав робітників з перемогою. Чулися дотепи, жарти, сміх. Було весело, бадьоро.

Після зборів комсомольці з позапартійною молоддю залишилися розв'язати питання, кому віддати червону дошку: бригаді чи комунці.

Серед молоді залишилося багато і старих робітників, які цікавилися змаганням бригад не менше за комсомольців. Слово взяв Ямпольський.

— Товариші, — гукнув він, щоб перекричати гамір

веселих молодців. — Ставлю до відома, що за останні вісім днів комуна виконувала денне завдання на двісті вісім відсотків, а бригада на двісті шість з половиною. Так як же на вашу думку, кому тепер дошку віддавати?

Мовчали. Всі чекали, що скаже бюро осередку.

— Ну що ж? Не знаєте? — питав Ямпольський. — Ви не знаєте і бюро теж не знає... не вирішило, кому давати дошку. Вихід один...

— ... щоб бригада перейшла до комунки! — гукнув хтось з комсомольців.

— Правильно! — потвердив Ямпольський. — То як же, товариші сталінці, сперечатись не будете?

— Ні! Хай живе!

— То проголосуємо?

— Не треба! Не треба! — гукали всі.

— Значить кінчаємо? Я вас повідомлю про вирішення цехкому та партосередку, — гукав Ямпольський, щоб його чули.

Усі застигли в чеканні. Стало тихо.

— Вирішено! Ударну комуну ім. тов. Сталіна нагородити прапором німецьких металістів.

Бурхливі оплески і гучні вигуки заглушили кімнату.

Прапор передано бригаді. З натовпу вийшов представник редакції «Сівалка», скликав комуну і зфотографував для газети.

Розходилися весело. Ще довго біля заводу цвіли в морозному повітрі юний сміх і бадьорі вигуки.

НАРОДЖЕННЯ ВЕЛЕТНЯ

У призначений день спуску із стапелів двох пароплавів, збудованих на заводі, біля суднобудівного цеху зібрались майже всі заводські робітники. Це було велике робітниче свято й досягнення заводу, це була перемога робітників, виконання ними промфінплану і кожен робітник чекав цього дня так само, як чекають на Перше травня або свято Жовтневої революції.

Два велетні — пароплави, стоячи на стапелях, черво­ніли, немов прапори в натовці. Уже все було готове до спуску пароплавів, до їх народження, але майстер ще не дав наказу «готуйся», бо він разом із головним інже­нером востаннє оглядав пароплав, перевіряючи, чи все гаразд, чи все готове до спуску.

Робітники, що зібралися на це свято, зайняли весь берег, біля стапелів. Вони стояли купами, весело розмов­ляючи, і чекали на цю урочисту хвилину, коли прапор вибухне в повітря червоною зіркою на кормі пароплавів, що є ознака його народження та руху на воді.

Уже було за п'яту годину дня, але сонце ще не захо­дило, немов теж чекало на хвилину, коли робітники по­бачать, як велетні, оживши здригнувшись, визволяться від цугу і поповзуть в обійми моря для боротьби з ним. Робітники були радісні й горді з того, що ці пароплави збудовані їх власними руками. Кожен згадував про те, що саме він зробив на цих пароплавах і як він, змагаю­чись, доглядав, щоб його робота була зроблена краще, ніж слід, краще, ніж кого іншого.

Старий казаняр Гудков згадав, як він уважно ставився до клепання форштевня, що ці пароплави призначені для закордонної плавби. Отже, треба, щоб цей форштевень, себто ніс, сміливо різав воду у ворожих капіталістичних морях.

Робітники чекали.

Нетерпляче чекав і катер, різавши воду біля пристані. Він мав завдання взяти спущений пароплав на буксир та підвести його до причалу.

Закінчивши огляд пароплавів і, підійшовши до купи робітників, призначених у почесну бригаду для спуску пароплавів, майстер дав наказа: «До спуску». Робітники за хвилину були на призначених місцях. За другим наказом дружній вибух молотів по бльоках розірвав напружену тишу. Вибивши бльоки, що ними були закріплені пароплави, саджаючи пароплав на санку, робітники відійшли набік. Знову тиша. Завмерли розмови та весела біганина молоді. Усі, затримавши подих, ждали останнього наказа. І з цим останнім наказом, після одного удару по стопорах, замайорів червоний прапор у повітрі і пароплав, зупинившись на одну мить, немов хотів посміхнутися своєму ворогові — морю, потім з велетенською силою рушив у море. Усе швидше й швидше до води, до майбутньої стихії, яку він повинен перемогти.

Товсті кінці лив, які держали пароплав, з тріском розірвалися, величезні дуби, по яких він сунув, з жалем стогнали, а пароплав, наблизившись до води, неймовірно швидко врізався в неї. Шалено насакаючи на сталльні, мідні боки пароплава, вода лютувала від злості, лютувала від того, що цей велетень порушив її спокій.

Усі робітники, що стояли на березі, були захоплені цією боротьбою. Їх обличчя напружено слідкували за рухом велетня — пароплава, їх радість стискала їм груди і, шукаючи виходу, перетворювалася то на стогін, то на радісний зойк, то на вигуки. Це була радість власної перемоги, радість за великі досягнення, що вони їх добилися, збуду-

вавши ці пароплави. Коли минула напружена хвилина, могутнє «ура» залунало по всьому березі.

Великий заводський катер, хутко причаливши до борту спущеного пароплава, схопив його товстою лінвою і потягнув до причалу.

Ідучи додому, Гудков згадав, як було раніше — за царату, коли спускали збудовані пароплави. Згадав він, як спочатку приходив кудлатий тип, що помахаючи своїм кадилом і беручи на брудний пензлик «святую воду», святив пароплав і муркотів собі щось під ніс. А робітники після спуску, одержавши від «щирого» господаря заводу «на чай» по кілька копійок, йшли пиячити й за чаркою горілки проклинали своє життя, свою рабську працю і власника заводу, що витискав із них останні сили для свого розкішного життя.

Увечері того ж таки дня, коли спустили пароплави, зібралися робітники в своєму клубі, у кімнаті відпочинку, і жваво обговорювали якість збудованих пароплавів, згадували, як саме їх спускали на воду. Кожен висловлював свою думку щодо міцності й швидкості цих пароплавів, вираховували, скільки вони заощадять державі грошей на рік, скільки залишиться в державній кишені золотої валюти, яку раніш сплачували чужоземцям, власникам фрахтованих пароплавів. Вираховували, скільки на цю валюту можна збудувати нових заводів, клубів і будинків відпочинку для робітників.

Гудков теж був тут і висловлював свою думку. А думка в нього була така, як і в усіх пролетарів, що кожен збудований пароплав чи завод наближає нас до нового кращого життя, до соціалізму, який несе загибель усім нашим ворогам та експлуататорам.

НЕВІДЗНАЧЕНИЙ ГЕРОЙ

(НАРИС)

На околиці Одеси, вповодж залізниці, розлігся велетень — судноремонтний та суднобудівний завод. День і ніч гуде цей потужний велетень, здригаючись всіма корпусами; вдень і вночі, перетинаючи залізниці, сквално проходять у широкі ворота тисячі робітників, міняючись на змінах. Удень і вночі з тих же воріт виповзає довга валка робітництва, що відбуло свою зміну й повагом розсотується вулицями по домівках. І серед того натовпу, так само стомленою ходою по зміні й сквалним бігом перед зміною, щоденно приходять і виходять ті, що їм ім'я герої п'ятирічки, герої соціалістичного будівництва.

Ці люди, нічим не позначені зовні, змішуються з загальною масою робітництва, проте в цеху, де вирують темпи соціалістичного будівництва, де кипить творча ентузіастична робота, їх імена прикрашають червоні дошки, ними пишавється гулкий і шумливий цех.

На заводі їх колись було небагато. Та й тепер вони правлять за зразок іншим, у них навчаються творити й перемагати труднощі побудови фундаменту соціалістичної економіки.

Ось один із них, один із тих невідзначених героїв більшовицьких темпів—винахідник і раціоналізатор свого цеху Голомазюк Іван Андрійович, що його в цеху прозвали «штатний» винахідник. Голомазюк, робітник-слюсар інструментального цеху — комсомолец. Голомазюк прибув на завод малописьменним, непомітним хлоп'ям, не обізнаним з життям великих підприємств. Тепер наш

«штатний» має за собою понад двадцять найцінніших винаходів і став за «душу» цеху. І ці винаходи ощаджують заводові понад 20.000 карбованців річно.

Голомазюкові двадцять п'ять років. Селянин з походження, він зарані спробував на собі розкошів бідняцького життя на селі за поміщиків, а далі й зовсім домівку втратив і потрапив на виховання до чужих людей. Поповневірявшись у приймах, Голомазюк 1919 року вперше вступив на територію заводу Марті спершу в науку до підрядника, а далі й до майстра.

Перший день на заводі — це був і перший його заробіток. І варто було подивитися тоді, з яким здивованням він оглядав усе й усе обминав. Великий засклений на всю височінь і довжину корпус механічного цеху справляв на нього велике вражіння. Несміливо ставав Голомазюк до роботи й перше виробниче охрищення дістав у кузні при старому ковалі Тодосеві, що дуже старанно й вибагливо виробляв свої вироби.

Потрапивши до кузні, Голомазюк наразився просто на молот, що ним мав гупати цілісінькі дні й в той же час придивлятися до старого кваліфікованого коваля, щоб перейняти в нього ковальську науку. І невправний Ваня дуже ніяковів, коли, розмахнувшись молотом, не потрапляв по деталю вдарити, а бив з усього маху по ковадлі. Тоді старий майстер Тодось бурчав якусь лайку, а зашарілий Голомазюк напружував усю свою пильність, щоб не обмилитись далі. Але в кузні пробув недовго й швидко повернув знову до великого механічного цеху й там став за слюсаря.

У комсомол вступив ще 1924 року.

Відтоді Іван Голомазюк став ретельніший до роботи й завжди передус на виробництві.

Надійшли героїчні дні п'ятирічки, дні ентузіязму й нечуваних темпів, дні напруженої роботи на побудову фундаменту соціалістичної економіки, дні напруження творчої волі мільйонових мас робітництва СРСР. І в цій веле-

тенській творчій масі, в цьому велетенському творчому колективі ще молодий майстер Голомазюк посів одно з перших місць. Він став за застрільника соціалістичного змагання й ударництва у своєму цеху, став у перші лави реконструкторів і раціоналізаторів заводу.

Насамперед Голомазюк звернув свою увагу на пневматичний молот. Щось не подобалося йому в старій конструкції цього молота, в старих способах кувати деталі. Замислився запальний комсак над тим, як би по-новому примусити працювати цю крицеву споруду, примусити її давати нову якість при збільшеній кількості. Замислився над тим, як би стару систему Ленке замінити на нову, досконалішу.

Замислився серйозно, поважно. І потихеньку, помаленьку, заховано від інших, почав досліджувати роботу молота. Почав порпатись по купах старого мотлоху, вибираючи собі об'єкти для студій. І десь у коморі, де впродовж п'ятнадцяти років лежали сімдесят сім старих молотів, Голомазюк раптом відшукав те, що йому треба. Саме відшукав молот, над яким і почав метикувати. Вибрав один, оглянув його з усіх боків, щось назначив собі й почав перевіряти. Далі, впевнившись своїх висновків, поніс цей старий молот до свого бригадного Ковальчука. Приніс і доводив, що ці старі молоти можна використати, що вони ще послужать виробництву і..., що взагалі такими шматками не кидаються.

Спантелечений бригадний презирливо оглянув молот, оглянув також і настирливого винахідника й плюнув:

— Кинь, Ваню, це надібок Рудметалторгові... Нам цей струментюга ні до чого. Марно, брате, працюєш над цим, є далеко поважніші справи.

Та не так легко було спекатися Голомазюка. Не договорившись із бригадним, передав справу далі, переніс її до заводських інженерів, просив у них поради, доводив придатність молотів. Проте й там чекало на нього холоднобайдухе:

-- Е-е-е, та що там говорити про них!.. Це конструкція стара й не варта уваги. Тепер вони непридатні.

Та й тут Голомазюк не здався. Він ніяк не міг пристати на те, що ці молоти непридатні. За ним виходило, що вони не тільки придатні, а й можуть піднести свою продукцію незміренню проти минулого. І коли вони робили 560 ударів за хвилину, то зараз він може примусити їх ударяти більше разів.

— Головне конструкцію змінити, — думав Голомазюк, — а тоді вже молот буде, як молот. Справа ж не в молоті, а в тому, як його використовувати, як за ним дивитися та як...

Словом він молота не кидав і заповзвся за всяку ціну довести, що: — ... справа не в молоті, а в тому, як до нього приступити.

І почалися трудні, напружені дні Голомазюкової роботи над молотами.

* * *

Поміж двох верстатів, спинами один до одного, стояли слюсарі, обпилюючи свої деталі й вимірюючи їх. Дехто рубав залізо, високо підкидаючи молоток, дехто приміряв ярунком скіс. Тут же серед них працював і Іван Голомазюк, вовтузячись після зміни із своїм пневматичним молотом.

— Здоров, Вань!—гукнув до нього товстоший молодик, поклавши на плече руку. — Морочишся? — спитав він, очима показуючи на молот. — Катай, катый брат. Доведи нашим великорозумним, що цей молот може працювати не гірше за найновішу систему.

Голомазюк глянув через плече:

— Спробую... може й доведу.

І почав знову вовтузитися над молотом, викликаючи жваве, а деколи й глузливе зацікавлення своєю роботою.

— Едісон, хлопці, у нас з'явився!—гукнув старий майстер Рябов. — Шкереберть перекине наш завод, як залопвізьметься отут.

Ваня не звертав великої уваги на те, що про нього говорять. Йому важило досягти свого й довести, що 77 молотів лежати не повинні.

Бригадний Ковальчук теж підійшов до свого підручного. Постояв трохи й єхидно собі мугикнув під ніс:

— Так, так... працюємо? І що ж воно вийде?

— Змінити конструкцію, збільшити кількість ударів, а там... побачимо, що воно вийде, — відповів спокійно Ваня Голомазюк.

— Та аджеж за це бралися й досвідчені інженери та нічого не виходило, — вів свої Ковальчук. — А ми з тобою... пусте діло.

— Так, так... техніка, брате, вирішує все, — глибокодумно вставив і своє слово в дебати старий майстер Павло Іванович.

Голомазюк працював. Він усвідомив, що трудніше примусити повірити в свої творчі здібності, ніж насправді реконструювати той проклятущий молот, якому він уже добрав способу змінити свої удари. І він уперто залишався після зміни в цеху, щоб іще раз перевірити всі деталі, перелічити все, обрахувати й не схибити ні на чому.

* * *

Маленька кімната на далекій околиці міста, до самого рання майже блищала своїм одним вікном на дорогу. При самій стіні стоїть невеличкий столик геть завалений різними паперами, покресленими якимись візерунками. При столі, зігнувшись над паперами, сидить Ваня Голомазюк, переглядаючи різні рисунки з технічних журналів. А посидівши так, брався знов до роботи, тобто вставляв із-за столу й знервовано ходив по кімнаті. Пневматичний молот не відступав від нього ні на хвилину.

Так години, ночі, кілька ночей підряд, він штурмував техніку своїм ентузіазмом, приходив на ранок на роботу трохи заспаний і з червоними очима. У цеху його зустрі-

чав бригадний ехидною посмішечкою й кешкуючи питає солоденьким голосом:

— Усе винаходите, Іване Андрійовичу? Га? Ще не обридло?

Проте Вані не до того. Він свого не кидав нізащо. І так само залишався й далі в цеху, креслив й перевіряв свої рисунки.

І одного дня, Ваня Голомазюк перестав хвилюватись. Перестав — це значить, що він уже остаточно впевнився в своїй роботі, знайшов рішенняць усьому й захоплено показував рисунок старому майстрові Тимофіїві Лукичу.

— Ви бачите? Га? От вам й готове! — радо говорив Ваня.

І, зашарівшись із задоволення, він помчав до експертної комісії. Там він віддав свої рисунки й просив розглянути їх та поміркувати над ними.

Авторитетна комісія перевіряла не вельми охоче й ледь-ледь наважилася перевірити конструкцію Голомазюка. А перевіривши, вже цілком іншим голосом і з іншим виразом лица оголосили наслідки перевірки:

— Пневматичний молот Ленке в 560 ударів за хвилину даватиме 1300. Ця конструкція Голомазюка при швидшує в півтора рази роботу й заощаджує значну суму грошей. А винахідникові Голомазюкові присуджено премії 800 крб.

Відтоді вже почали інакше дивитися на роботу Голомазюка, коли він почав цось вовтузитись при золотниковій коробці пневматичної машини системи «Райс-Атлас» що упереджує ламання механізму. Вже не посміхалися ехидно, а з великим зацікавленням стежили, що вийде у «нашого радянського Едісона», як гордо казали про нього товариші в цеху.

Тов. Голомазюк день-при-дні винаходив способи прислужитися заводові, раціоналізувати його роботу, вдосконалити технологічні процеси.

Ваня Голомазюк, крім того, взірцевий ударник, один

із організаторів комсомольської бригади для боротьби з браком, великий суспільник.

За винахідництво, раціоналізаторські пропозиції, громадську роботу — нагороджено Івана Андрійовича Голомазюка орденом Леніна.

Іван Андрійович — герой нашого соціалістичного будівництва й його повинна знати наша пролетарська суспільність.

У БОРОТЬБИ ЗА ПЕРШІСТЬ

Гуде завод, заливається сотнями сміливих, ударних голосів. Співають верстати, паси підхоплюють їх веселі пісні... Паси пливуть і перекидаються по ковзких колесах машин.

Бригадний Панферов із складального цеху став дивитися до своїх товаришів роботою — добрі хлопці.

— Міцні й свідомі, б'ються за першість, — подумав він. — Чому ж ми відстаємо, бригада наша? Адже ж інші бригади ведуть перед...

— Як справи? — перебив його думки голова цехому Снисєв.

Очі сивого Панферова блиснули, як у молодого. Він відрубав:

— Ось факт. Як раніше працював, приміром скажемо, електричний цех. Саму воду проливав, промфінцян проливав. А тепер... Ударний, червонопрапорний. Гордість заводу. От і ми тепер б'ємося за ударний червонопрапорний тсоавіохемівський цех. Б'ємося за ліквідацію прориву. Сьогодні бригада Казимірова зменшила розцінки на матриці, на вибивання дір. По-справжньому стали боротися з прогульниками по бригадах та в групах...

Під час шабашу біля головних заводських воріт велика таблиця: «Псевдоударник Нікуліц із складального цеху злісно прогуляв п'ять днів. На товариський суд його».

До таблиці підходили робітники. Серед робітників в'ю-

нами дзвеніли звідусіль, прорізаючи весь гамір над на-
товпом:

— А ось останній номер нашої заводської газети.

Робітники, посміхаючись, розхоплювали сірі аркуші
склографської великотиражки. Меткі піонери бігли далі,
їх веселі голоси чути було вже в кінці гомінкого людського
потокі.

Чорні літери вперто твердили: «У складальному не ви-
робили продукції на 35 відс.».

* * *

Другого дня в цеху відбувся товариський суд над про-
гульником і фалшивим вдарником Нікуліцем. Робітники
казали своє пролетарське слово.

— Нікуліцу не місце в робітничій сім'ї. Тепер іншим
недбахам це за науку правитиме, — говорив Панферов.

День-у-день робітники в складальному підсилювали
темпи. Записи на таблиці щоранку повідомляли про збіль-
шення денного виробітку. Свою обіцянку — відібрати пе-
рехідний прапор у електричного цеху — складачі й бри-
гадний Панферов постановили виконати і весь час твер-
дили про це на кожному зібранні і в бригадах та при
всякій нагоді. Скоро в цеху організували дві скрізні бри-
гади клепальників ім. 3. року п'ятирічки й свердлярів
ім. ОДПУ. Вони заглибилися у всі виробничі прогалани.
Вони винаходили й «вузькі місця» і шукали способів, як
їх позбутися.

Наближався час виробничої перемоги.

Прогув гудок. Із скрипом упали паси і останній раз
цокнули держакі тисків. На таблиці в цеху на видноті
плякат кричав:

«Виконано 116 відс. місячного завдання. Прогули змен-
шилися. Брак доведено до нуля. Всі охоплені ударни-
цтвом та соцзмаганням».

Бригада Панферова стала в центрі уваги цілого скла-
дального цеху. Робітники інших цехів бачно слідували

за боротьбою складального, яким керував старий бригадний Іван Павлович Панферов. Складальний цех став ударним, червонопрапорним. Інші заводські цехи стали рівнятися на складальний. Попереду стала нова мета — «Завод повинен стати суцільно ударним».

РОСТЕ АРТИЛЬ

(НАРИС)

Село Мало-Василівка на Первомайщині загубилося серед безкраїх просторів колгоспних полів.

На весні 1929 року межі окремих ділянок знищено. Величезна земельна площа стала колективною. Де-не-де визирали одинокі межі одноосібників. У цьому селі вперше зорганізувалося товариство спільного обробітку землі («СОЗ»).

Куркульня відчула небезпеку. «Як ви можете спільно працювати. Адже хліб і худобу забере комуна», — лякали куркулі бідноту. Вони не обмежувалися провокаційними чутками. Взялися до злої боротьби... У селі почалися пожежі.

Перші стали до боротьби з куркулями партійці та комсомольці, до яких приєднався і бідняцько-середняцький актив.

Але куркулі спочатку злягалися наступу сільського активу й коли прибув трактор, знову почали ширити чутки про нову панщину, про те, що тракторний дим винищує озимину, всіляко намагалися розкласти бідноту.

У наслідок куркульської агітації з артілі виступило кілька господарств. Куркуль почував себе переможцем.

* * *

У березні сонце гнало з полів останній сніг. Селяни артілі «Хліборобів» радісно зустрічали соняшні дні. Плян весняної сівби вже був розроблений. Ударно вийшла ар-

тіль на колективні поля. Вільно ходили по чорній землі усусільнені коні, тягнучи за собою сівалки. Молодий комсомолец Терень певною рукою тримав кермо фордзона, розорюючи останні межі. Почорніла колгоспна земля, зрівнялися всі горбки. Артіль засіяла 92 гектари ярини, сояшника, кукурудзи. Наприкінці сівби до артїлі вступило 10 нових господарств.

Село колективізувалося на 68 відс.

* * *

Стигли хліби. Липнєве сонце гарячим промінням наповувало землю. Колгоспники-ентузіясти готувалися до жнив.

Метушився старий завгосп Іван Никифорович, готуючи коси, граблі, лобогрійки. Обличчя старого ще й досі берегло сліди тяжкої руки поміщика Мурашка. А колгоспний кухар Омелько Буц старанно лагодив великого казана, готуючи його для громадського харчування.

Щовечора виробничі наради опрацьовували плян жнив, розподіляли робочу силу. Зорганізовувалися бригади косарів, складалися договори на краще проведення жнив.

Нарешті, жнива розпочалися. Весело загуркотіли косарки. Робота кипіла. Голова колгоспу двадцятип'ятидесятичлен Шпаченко цілими днями метушився по ниві, підбадьоруючи, даючи поради.

Скошений хліб золотими оберемками лежить на полі до самого обрію. Гаряче сонце заходить, за селом, а в селі дзвін тужливо брязкає на старій дзвіниці. У церкві півтори каліки молилися під гугняве читання старого дяка, а колгоспники з веселими піснями поверталися з полів.

* * *

Вечірній туман пливе долиною. А за річкою в селі Вікторівці лунають веселі звуки гармошки.

Під час збирально-обмолотної кампанії куркуль не спав,

а далі провадив своє мерзотне діло. Йому допомагав підкуркульник — темний селянин, що попадав під вплив куркуля і ставав у його руках знаряддям ганебних вчинків. Всілякими способами намагалася куркульня зірвати хлібозаготівлі. Намагалися через підкуркульників дезорганізувати колгосп, починали з дрібниць, з наговорів і доходили до підпалів. Недоумкуватий Василь Котенко під впливом куркулів пробував підпалити гарман.

Але ж не довго це тривало. Колгоспники та бідняцько-середняцький актив розбивали всі спроби куркульні зірвати пляни хлібозаготівель.

На всіх зборах, нарадах викривали ворожі наміри куркулів та їх агентири і мобілізацією колгоспних мас на виконання директив партії на селі куркульський опір був зламаний.

Хлібозаготівлі колгосп перевиконав на 20 відс. понад пляном, за що одержав з Райколгоспспілки премію, — дві сівалки, самоскидку, борону. 5 відс. преміювального фонду пішло на преміювання кращих ударників.

Після розподілу врожаю виявилось, що пересічний прибуток в $2\frac{1}{2}$ рази перебільшував прибуток індивідуального. Почали готуватися до осінньої засівкампанії. Треба було збільшити засівплощу на 75 відс. До цього притягали одноосібників, серед яких було чимало й тих, що на досвіді побачивши перевагу колективної роботи, вирішили повернутися до колгоспу, з якого весною вийшли.

* * *

25. вересня в колгоспі збори разом з одноосібниками. На порядку денному збільшення засівплощі та питання колективізації.

Надвечір канцелярія колгоспу повна вщерть. Розмістилися на лавах, вікнах, а хто й просто на підлозі.

Збори відкрив голова колгоспу Шпаченко вступним словом про значіння колективізації і ліквідацію куркуля як класи. По доповіді обговорювали роботу колгоспу.

— Скажу я, — починає бідняк, — що як зведено весною всі коні докупи, кожний поглядав на свою коняку. Бувало, як їдеш куди, так і норовиш запрягти чужу, а своя нехай відпочине. — Було й таке, й таке, — не втерпів і перебив його Охрименко, — а тепер далеко краще. Я пропоную вибрати бригаду з колгоспників для роботи серед одноосібників.

Пропозицію ухвалили. Виділили бригаду. Далі розглядали заяви.

— Спиридон Булдик тут? — питає Шпаченко.

— Єсть, — відповів дядько років під 45 у подертій свитині і вийшов наперед. Голова прочитав заяву:

«Переконавшись на ділі, що працювати в колгоспі далеко краще, як бути одноосібником, здаю коня, воза, навісіння. Хочу вступити до колгоспу».

— А чому на весні виступив з колгоспу?

— Та так... підговорили.

Булдику прийняли одноголосно. Наприкінці зборів підвівся кривий Карпо Заровний, соромливо пояснив, чому весною вийшов з колгоспу.

— А тепер побачив, що дійсно в колгоспі краще й прошу знову прийняти, — закінчив він свою заяву.

Підвели підсумки. Усього подано 37 заяв. Двом відмовили, прийняли 11 нових господарств, а 24 прийняли з тих, що на весні вийшли з колгоспу, а тепер поверталися.

Десь уже співали півні, здалеку чути було, як гуркотів трактор, коли Шпаченко оголосив збори закритими.

* * *

А через кілька день районна газета сповіщає: «Усі до одного колгоспники села Мало-Василівки оповістили себе ударниками й склали договір із колгоспом села Комарівки на краще й дотермінове проведення осінньої більшовицької сівби».

КОМСОМОЛОВІ

Я в ці роки
Зробився не тим —
Працю міцніш полюбив.
Хай наші співи,
Совеснику мій, комсомоле.
Зіллються в мотив
Заводів,
Полів...

З кожним заводом,
Шахтою, домною
Наша зростає
Гордість.
В зрості бурхливому
І невтомному
Бачу я
Свою молодість.

По нафтових жилах
В нафтоцистерні
Пініться
Кров
Землі.

Крокуємо ми
П'ятиріччям буремно
В соціалізм.

У ТЕМПІ

До тебе мій привіт,
Суцільно зрита земле,
Ти, велетне-заводе,
Пшениць і жит.

Співатиму пісень
Про тих, що недаремно
Боролись за артіль,
За ниви без межі.

А завтра день прийде —
Я подих Дніпрельстану
В заводи понесу
По мідяних дротах.

Під шум нових пісень
Ростуть заводи, домни,
В об'їмі механізмів
Росте соціалізм.

І вже довели ми,
Що буде п'ять в чотири,
Що в будівництві — міць,
Що воля наша — темп.

Я зораним містам
І селам крикнув виклик —
На кращий біг і зріст
В прийдешнього роки.

УДАРНИЙ НАЧАЛЬНИК УДАРНОГО ЦЕХУ

(НАРИС)

«Країна повинна знати своїх героїв».

I

Головний інженер, спираючись на палицю, увійшов у цех саме тоді, як закінчилося виливання чавуну. Широка й незграбна вагранка стояла мов з роздертим животом. На купі уламків вогнетривалої цегли диміла смородом жужелиця.

На помостах стояв начальник цеху Михайло Іванович Федотов. Спершись руками на металічні перенчата, він гукав до головного інженера:

— Я тут, сюди йдіть!

Цех потопав у сизому диму. Формовки різних розмірів, завантажені баластом, наїдені розтопленим чавуном, важко дихали їдкою парою. Головний інженер видрався на помости.

— Цех тісний, Михайле Івановичу, обурливо тісний...— понуро казав інженер, стираючи піт на лисині.

— Бачу, вживаю заходів. Увесь запас формовок я сказав прибрати з цеху й скласти біля воріт на дворі. Комору кольорових металів я виніс до моторового відділу, там і вільніше, і безпечніше. Бригаду стриженьщиків з їх верстатом перевів у правий кут цеху, куди не сягає мостовий звід. Він їм не потрібний, там досить і тритонного глагольного звода. А на їх місці цілком можна заформувати великий гребний гвинт.

Інженер презирливо скривився.

— Усе це крапля у морі. Кушлені в Америці дванадцять вантажних оксанських пароплавів ждуть ремонту, швидко мають піти в експлуатацію, до зимових перевозів.

Зокрема, ливарний цех повинен дати сім нових гребних гвинтів з чавуну пересічно по шість тонн кожний. А крім того, для нового суднобудівництва, — рейдових шкун та далекосхідніх буксирних пароплавів треба терміново вилити гребні гвинти та комплекти з чавуну: кльози, кнехтоки, кіпові планки... я вже не кажу про поточну роботу. Треба цілком перебудувати цех. Ви мене зрозуміли, Михайле Івановичу?

Головний інженер покрекуючи зійшов з помосту. А Федотов залишився на тому ж місці. Його сиві вуса понуро звисали вниз, а густі брови зосереджено ссунулися докупи. Захисного кольору кашкет зліз на потилицю.

Так, цех малий. Будувало його, кілька десятків років тому, якесь «Акционерное русское общество пароходства и торговли». Будувало абияк, як і весь завод, незграбно, необмірковано. Цехи розташовані не в лад: модельний за пів кілометра від ливарного; корпусний від стапелів ще далі. Виливали деталі два-три рази на місяць. Формувальну площу використовували не цілком. Багато виробів лежало цілі роки «в запасі», а потім їх били на брухт...

Капітани пароплавів вважали за краще ремонтувати судна під час рейсів у закордонних портах. В періоди простою суден у ремонті — пиячили, гуляли, а на заводі тривав розгардіяш.

І на цьому гнилому ґрунті почав рости й міцніти радянський судно-будівельний та ремонтний завод. Семи-тисячна армія робітників-ударників невтомно бореться за виконання промфінплану, за «5 в 4», під керівництвом найкращих командирів промисловости, за проводом партії. До найкращих командирів саме й належить Михайло Іванович Федотов.

II

Голова виробничих зборів ливарного цеху дав слово Федотову. Дідусь розгладив сиві вуса і, прокашлявшись, не кваплячись, почав нескладну промову:

— Товариші, загальними силами ми повинні реорганізувати свій цех. Асигноваль на побудову нового цеху протягом найближчих двох-трьох років не буде. Проте, наш цех і такий, як є, може існувати. Виливання ми провадимо раз на тиждень. Формувальники — кваліфіковані майстри — носять разом з некваліфікованими робітниками глечики, вантажать баласту. Обрубувальники заважають усім. Уламки чавуну летять у всі боки по всьому цеху. Ось чому з п'ятнадцятого числа цього місяця я хочу почати реорганізацію цеху. Зранку формуватимуть і збиратимуть форми. О третій дня — запальною вагранки і заливальники під орудою старшого майстра виливають деталі, закінчуючи роботу не пізніше як о дев'ятій вечора. А на третю зміну, на дванадцяту годину ночі приходять вибіральники та обрубувальники. Таким способом, ми раціонально використовуватимемо робсилу, усунемо простої і виливатимемо щодня. А допомічну робітну силу переведемо на відрядну сплату.

Слово взяв формувальник Цвях, рябий і заїкуватий. Заїкаючись, він почав довгу промову:

— Сенс раціоналізації я, як член партії, розумію... але треба мати на увазі труднощі. — Він оглянув збори. — По-моєму, товариші, це неправильно, коли чорноробизаливальники литимуть чавун у мою форму. «Годувати» її «годувалками» теж будуть вони. А за брак хто відповідатиме? Я? Дзуськи! А майстер хіба за всім догляне? Ні! Отже, ця затія непотрібна. Треба поступово, не зразу...

Після Цвяха почав вигукувати щось незрозуміле заливальник Яша. Переступаючи з ноги на ногу, він плутано говорив:

— Де ж це видано таке головотяпство, щоб адміністратори в кабінетах вирішували такі питання? Хай собі відрядне уведуть, а то нам — робітникам! Ми не можемо з пуда працювати, бо різні деталі бувають, великі, складні, нескладні і т. ін.

— А базар чому не раціоналізують? — писком підтримував пічник Скиба.

Обрубувальник Хома Гиляка, ні до кого не звертаючись, бурчав:

— Які всі тепер розумні стали. Все робітник та робітник... а доплатити, оборонити — хазяїна нема... кабінетні все це вигадки.

Зводовий Захарко, колишній партизан, вискочив на велику порожню формовку, як на тачанку колись, і дзвінко крикнув на все горло:

— Чого розсусолоюєте, братва?! Чого нуні розпустили, як баби в черзі? Киньте, соромно! Ми пароплави чії ремонтуватимемо? Свої! Завод чий? Наш! Так про що ж говоримо? Ми повинні підтримати начальника цеху, допомогти йому, а не так, не криком. Так, братва, не можна.

— Правильно!—вставив цеховий «дід» Петро Матвійович—старий формувальник. І, мнучи сиву бороду, вів далі.

— Тридцять вісім років працюю формувальником у ливарнях, а не можу сказати, що все знаю. Тисячі пудів чавуну перевергали мої руки, а щоразу натикаюсь на новину в роботі. І вказівок майстра не соромлюся. Ось і тепер: начальник цеху хоче навчити нас працювати по-новому. Справа це хороша, треба підтримати. От і я об'являю: тому що при нових порядках зручніше буде працювати, швидші темпи підуть, я з своєю бригадою зменшую собі розцінки на формування брашпильних верстатень з вісімнадцяти карбованців до дванадцяти за штуку, а на формуванні кльозів з двадцяти п'яти до вісімнадцяти. Викликаю увесь цех.

Хтось дзвінко залескав у долоні, а перенавчанець Абраша, увесь червоний, вигукнув «ура». Тоді формувальник гребних гвинтів Андрій Васильович, горбоносий і сивоголовий чолов'яга, теж узяв слово.

— Не випадково і я, кадровик-ударник, приймаю виклик Петра Матвійовича. От рвач Яша — два дні на заводі, працювати ще не навчився, а кричить, ніби без

ного цех стане. Мабуть на другий завод летіти зібрався? Ну й на здоров'я, «товаришу» літуне. І «почесний комуніст» Цвях заскавулив, як щоця бита. А я, як комуніст, одверто кажу йому: не до лица це представникові ленінської партії!.. Ущільнити свій робітний день, ретельно працювати — трудно, але треба. Допомогти начальникові цеху — наш обов'язок. Я приймаю виклик Петра Матвійовича із своєю бригадою, добровільно зменшую розцінки на формування гребних гвинтів на п'ять відсотків, бо автоматичне убивання землі при формуванні великих деталей пришвидшує роботу. Хто далі?

Слово взяв знову ж таки Федотов.

— Товариші! Тільки загальними силами ми оздоровимо цех і доб'ємося чого нам треба. Пропоную вибрати трійку сприяння раціоналізації цеху.

Одногосно обрали: Захарка, Петра Матвійовича та Андрія Васильовича.

III

З перших же днів цех поділився на два табори: здоровий осередок робітників-ударників уперто перемагав опір рвачів, шкурників і літунів. Як каламутні хвилі, налітали вони на ударників, розбиваючись об їх залізну волю. Прогули, що досягли двох відсотків, гальмували виконання промфінплану. І хоч працювали й по-новому, на три зміни, брак збільшився, перескочивши законну норму і досягнув 5,6%... через безпланове подавання моделей збільшилися простої.

Якось, після вихідного дня, Федотов помітив, що формувальник Ждановський прийшов на роботу напідпитку. Набивалка кілька разів випадала йому з рук. Двічі закладав він модель конічного трибка й обидва рази вибивав землю з формовок. А в токарному зрання мали почати оброблювати цей трибок для пароплава, що виходив у експресний рейс з експортним вантажем. Пароплав цей звався «Теодор Нетте».

Ждановський кілька разів підбігав до конторки і нетерпляче поглядав на годинник.

Табельник, перевіrivши контрольну таблицю, доповів начальникові цеху:

— Зранку немає марок формувальника № 3683, пічника № 3618 і нового, що тільки заступив № 3694.

Федотов розпорядився видати негайно ж перепустку за ворота Ждановському.

За кілька хвилин, зчервонілий Ждановський стояв у конторці і, тупо крутячи червоними очима, кричав, ступаючи кулаком об стіл.

— За ворота? Мене? Робітника? Бюрократи! Хто оборонить мене?

Федотов м'яко сказав:

— Іди додому і виспись... а хто боронитиме — почувеш завтра на товариському суді, що тебе судитиме. Про це потурбується цехкомітет.

Ждановський махнув безнадійно рукою і вийшов, затиснувши у кулаці перепустку за ворота.

* * *

Проти заводу височіє шестиповерховою спорудою паровий млин «Союзхліба». А трохи збоку, над смердючим ровом шумить бур'ян та буряки. У бур'яні сидить група робітників, перед ними на газеті шматок ковбаси, кілька огірків, скумбрія. З рук до рук переходить гранчаста склянка, формувальник Цвях наливав гіркої. До групи підійшов Ждановський, гикнув, сердито сплюнув і сів на траву.

— Пий за «Тараса» — тикнув Ждановському склянку Скіба, кивнувши на молодого робітника, що сидів тут же.

— А ти, хлопче, знаєш що таке «Тарас»? — спитав Ждановський. — Ти, хлопче «Тарас», зрозумів? От прийняли тебе до нас на завод, а ворогів у цеху мати не хочеться. Треба друзів. Той покаже, той виправить і розумно ти, хлопче «Тарасе», зробив, що пригостив хороших людей.

Усі вони тебе за друга матимуть. І зватимуть тебе на прізвище, а не «Тарас». Отже й розумій, у нас, у старих ливарників, такий звичай: як новак — значить «Тарас», не випив з хорошими людьми, так і буде «Тарасом». Випив з нами, значить, друг нам, а на ударників ти плюнь.

Цвях, тупо озираючись, доїдав огірок, потім обняв «Тараса» й сказав:

— Був і я комуністом, за п'янство та прогули вигнали... Фалшивим ударником назвали і в газеті пропечатали, словочі... та мені що, плювати! Почав заробляти ще більше, бо в нормувальника треба вміти зірвати. Ми тобі завтра добрий розряд завоюємо. Як дасть тобі майстер на пробу формувати, ти стань десь у куточку, де темніше та й починай робити, якнебудь крутись, вертись, а я за тебе потихеньку зформую. Я ж брат, добрий мастер, а ти, як набашитимемо, вина купи.

* * *

Поряд велетень завод. Шумливий і велелюдний. На доку, на елінгах, біля причалів ремонтують океанські та каботажні пароплави. На стапелях виростають нові одиниці торговельної фльоти... Ударники, змагаючись, виявляють небачені темпи роботи...

А тут, над ровом, у бур'яні, смердючою сивухою заливають очі п'яниці, фалшиві ударники та дезертири з фронту п'ятирічки..

IV

Недалеке минуле позаду. Цехова газета «Вагранка» урочисто повідомляє:

ЗВЕДЕННЯ ПЕРЕМОГ

Ударна бригада Петра Матвійовича Казаренка бойовому скоротила термін формування і збирання брашпильних верстатень з п'яти до трьох з половиною днів, зменшила розцінку, не погіршивши якості. Рівняйтесь на героїв п'ятирічки

Бригади стриженщиків та обрубників змагалися з бригадою Андрія Васильовича. Чорну таблицю, що тепер була непотрібна, заліплено повідомленнями та оголошеннями. Прогули зменшилися, цех увімкнувся у бій за назву ударного заводу.

У цеху втриє більше людей, але його раціоналізовано Федотовим, нема простоїв і виливання чавуну відбувається щоденно. Брак зменшено до 1,6%. Цех увесь ударний.

Спільними силами цехового трикутника правильно розставлено сили у бригадах. Прискорено випуск продукції і поліпшено якість, а водночас піднесено кваліфікацію молодняка.

Після товариського суду над Ждановським його відрядили в наркодиспансер. Вилікували. Тепер не п'є. Ждановський кращий ударник. Кандидат партії. Після раціоналізації пічника, що був зайвим, звільнили, а Яшу й Скибу перевели у господарський цех чорноробами. Цвях пошився в літуні і за три місяці пройшов аж п'ять заводів. До цеху прибуло молодняку. Начальник цеху, товариш Федотов, із своєї ініціативи розпорядився, щоб весь молодняк після роботи залишився в цеху. Тлумачив їм процеси формування литва, склад металю, піску, глини, спосіб вироблювати стрижні та фарби. Все це щільно пов'язував з найновішими досягненнями техніки. Група учнів організувала ударну бригаду ім. Ворошилова.

У наслідок реорганізації роботи за процесами (формування, виливання, вибирання) прискорили виконання замовлень і на 35% зменшили собівартість литва. Цех перевиконує зустрічний план.

V

Молодий інженер, зав. техбюра заводу, доповідав начальникові виробничого відділу:

— Від 1924 року наш завод відчував гостру потребу в білому металі. Старі запаси ми вже використали, нові

надходження такі малі, що не покривають і п'ятдесят процентів потреби. Найскладніші роботи — як от заливання валів та інше під загрозою зриву. Доводиться доставати закордонний метал, що дорого коштує і мало його привозять.

Начальник виробничого відділу, що розгублено дивився у відчинене вікно, не поспішаючи, вийняв з ящика писемного столу чистеньку, сріблясто-білу чашку з білого металю. Зав. техбюра незрозуміло дивився на неї.

— Цей стоп нічим не гірший від білого металю, — сказав начальник виробничого відділу. — Учора я достав відповідь від наукового технологічного товариства, що авторитетна експертиза визнала його за кращий від закордонного.

Зав. техбюра допитливо й недовірливо дивився на чашку.

— Хто склав цей стоп?

— Про це я вже доповідав директорові: це зробив начальник ливарного цеху тов. Федотов. Упродовж цілих місяців, потай, залишаючись після роботи у ливарному цеху, він робив свої роботи. А наслідки... ось вони. Уже кілька днів, як стоп Федотова вживають у пайсерйозніших роботах. Економічний ефект величезний та й багато робіт не гальмуємо.

* * *

Невеличкий мідяно-ливарний цех сповнений гулом форсунки. Хмари сірого диму сунуться вздовж залізного даху до вентиляції. Біля круглої горизонтальної печі стоїть т. Федотов, а поряд нього в брезентових штанах стоїть Омелько.

У новій печі мідь топиться швидше, ніж в тиглях, і шкідні гази виходять собі в трубу. Федотов задоволений. Стопник Омелько повертає колесо печі й мідь біло-зеленою стьожкою випливає з неї. Робітники несуть на рогах метал до опок.

Головний інженер стоїть при дверях і зосереджено спостерігає виливання. Зацікавлено питає Федотова:

— Ну, як? Чи вдалася вам спроба з новою піччю вапної конструкції?

Начальник цеху, замість відповіді, покликав майстра мідяно-ливарного цеху.

— Спитайте його, товаришу інженере.

Майстер, обтираючи піт на лобі, говорить неголосно й стомлено:

— Мідяне литво в тиглях дуже дорого обходиться... Коксу ледве вистачає на виливання чавуну. А до всього ще й тиглів дають так мало, що ні в чому перетоплювати. А Михайло Іванович і придумав тут полекшу... сам, без інженера, ночами креслив свої рисунки. Стару залізну діжку цеглою велів обкласти, форсунку принасував і вийшла нафтова мідяно-топна піч. Спроба вдалася, що й казати!

Головний інженер добув з кишені бльокнота і почав щось там записувати. По тому попрощався й вийшов. Але, відчинявши ворота, пристояв, ніби щось згадував. Знов вернувся до цеху. Підійшов до Федотова, міцно стиснув руку і поздоровив його з винаходом.

— Здоровлю ще з одним виробничим винаходом. Я розпорядився сьогодні замінити кошову болтову мідь стопом тягучої міді... Тим стопом, що ви його склали... Прийдете до бухгалтерії одержати премію за цінний винахід.

VI

Ливарний цех — ударний цех. Передовий. У третьому вирішному році п'ятирічки він перший перейшов на госпрозрахунок. Під керівництвом ударного начальника, ударний цех досяг, навіть при обмеженій формувальній площі, при браку коксу й металу та механізації, перевиконання плянів. Пересічно виконав на 105 %.

Товариські суди, тверда єдиноначальність, раціональне використання можливостей в цеху, правильна розста-

нова робітної сили — це підойми, що за їх допомогою Федотов керує цехом. До керівництва підприємством тов. Федотов переніс славетні традиції профспілки металістів.

Знання, добуті в цеху, технічний досвід він нині передає своїм співучасникам соціалістичного будівництва. Ударний цех гордий із свого ударного начальника і цілком справедливо вимагає від уряду нагородити його орденом Червоного прапора праці.

А Федотов гордо може сказати, що цех цілком справедливо одержав від останньої заводської виробничої конференції нагороду — художній портрет Леніна...

Липень 1931. Одеса.

БАТЬКО

Роки — важкі роки руїн, розгрому минули. Замість них настало нове бадьоре життя, життя — боротьба, життя — будівництво... Виріс завод, набрякли цехи новими верстатами, робітниками...

Петро Матвійович — робкор. Як уміє — нескладно, але переконливо — викриває в своїх замітках нелади, виявляє ворогів п'ятирічки, подає свої ділові пропозиції. За це багато не любить його, дивляться косо, стороняться і гостро сміються по кутках. З ними син його Сергій — підручний стрижневик — відомий ледар і прогульник.

Невдалий син у Петра Матвійовича. Дома обізвав батька донощиком і продажним писакою, переказав слова бригадного Сомова про те, що робкорів усіх у нужнику втупити треба і образився, коли батько сказав, що Сомов — п'яниця і рвач.

Дома незатишно, погано, самотньо. Більшість вечорів Петро Матвійович провадить у Будинку преси. Недавно його обрали там членом правління. А сьогодні лишився дома. Парний вечір, пил, мухи і бабські плітки не дають зосередитися. У заводську великотиражку треба на завтра дати статтю. У ливарному цеху прорив, гори браку, прогупи, простої.

Сергій одягнувся франтом і кинув батькові образливу фразу:

— Пиши, пиши, старче. Або прибіють тебе в темному провулку, або висуванцем зроблять.

І пішов напарфумлений, намащений.

Зіпсувався хлопець. Потоваришував із сусідовим племінником, гунявим морцем — франтом, гулякою і нахабою. Кожного вечора обидва вони на бульварі, у пивниці джаз-банд слухають та пиво «глушать». Нафарбовані дівчата з ними. У цеху Сергій перший роботу до гудка покидає, в їдальні після гудка засиджується, часто прогулює. Позавчора почав робити стрижень циліндра й після обіду покинув. Учора зовсім не прибув на роботу зранку. А по обіді взявся докінчувати й зіпсував усю роботу. Довелося викинути. У результаті простої у токарів. Та й пароплав не може своєчасно в рейс піти.

Чому це в інших робітників діти, як діти? Мабуть тому, що мати за ними доглядала... Он вальцовальника Євсєєва син уже інженер, кочегарів Фаддєєв — механіком пливав. Удови Балабанової обидва сини молодці: один головою завқому працює, а старший модельним майстром. Громадські діячі, передовики, ударники.

Петро Матвійович закінчив свою велику замітку про фалшивого ударника, що зірвав випуск судна на строк з ремонту. Написав старий гірку правду про свого сина Сергія і закінчив закликком:

— Виправся! Ставай у шеренгу з нами, ударниками п'ятирічки. Домагай скоріше та успішніше виконати п'ять за чотири. А якщо ти не хочеш бути з нами, не місце тобі в робітничій сім'ї. Геть такого з заводу!

Підписав Петро Матвійович своє прізвище й задумався. Що не кажи, а син же ж... Рідний... Своя кров... Але відігнав хвилину слабість. А робітнича кляса не своя кров, а робітнича справа не спільна?.. Проти кого пішов Сергій...

І пригадав старий численні fronti, бої жорстокі. Трап-

лялося, що сини батьків розстрілювали... Брат брата убивав...

* * *

Через кілька днів у цеху під час обіду читали газету. Заохотливо кивали головами, посміхалися, перечитуючи статтю Петра Матвійовича.

А Сергій підійшов до батька після роботи й суворо буркнув:

— Батьку, візьми мене в свою ударну бригаду. Хочу... із стрижнів перейти на формівку.

КАСТРУЛЯ

(ПАРИС)

Рано вранці заводські гудки звучно ріжуть тишу околиць. На сході небо вкрилося іржею. Поодинці й групами ідуть робітники... Заповняють численні корпуси цехів суднобудівного заводу ім. Марті.

До початку робіт багато з них товпиться біля воріт, закушуючи пиріжками, варениками й іншими стравами перекупок, що примостилися із своїми кошиками під білою стіною будованої фабрики-кухні. Найжвавіше торгує цигарками й махоркою, сама без перестанку кадячи козячою ніжкою, буркотлива, криклива Ганна, прізвищем «баба-чорт». Ще торік можновладним хазяїном — здицем робітничого бюджету був власник харчової будки *Калина*. Церобкооп убив його... Ще через рік величезна фабрика-кухня з буфетами ліквідує всіх цих Ганн та інших перекупок...

А покищо метушливо й гамірно до гудка біля воріт. Зелена дерев'яна будка сповнена чорномазим людом. Це «база» казаночистіїв Радторфльоти. До революції це був нуждений, забитий набрід з безглуздим прізвищем «коровині діти». Підрядник Крижановський, або, як прозвали його, «Корова», різнився від звичайної корови тим, що

не він харчував тих, хто його оточує, а сам висисав останні соки із забитих, працьовитих і вимучених казаночистіїв. Радянська влада із диких, неорганізованих зробила казаночистіїв членами профспілки, запровадила для них 6-годинний робітний день, поліщила умови праці та культурно-побутове обслуговування. З казаночистіїв вийшло чимало тямущих і діловитих хлопців, — один у Москві в ВЦРПС, в одній із численних кімнат Палацу праці завідує якимось сектором, другий став господарником-директором курорту, третій завідує дитбудинком. А про одного недавнього бузотьора, горлохвата й п'яницю хочу сказати кілька слів.

1

Казановий цех аж до даху набитий гуркотом і лязганням заліза. Тріщать пневматичні молотки і сердито стукає важкий фрикційний молот. Величезні аркуші заліза, як текстура, вигинаються під вальцями.

Певно і спокійно ріжуть залізо величезні пресові ножі... У цьому залізному царстві металевий підвладний чоловікові. Від вічного гуркоту й лязгання казанярам доводиться не говорити, а кричати... Слух притуплюється.

У цей цех ще до революції перейшов із казаночистіїв на підручного казаняра малий шибеник, прізвиськом Каструля. Як бур'ян при дорозі, дико ріс він без догляду, в найгірших умовах на Слобідці. Літо й зиму на вулиці, у поросі, в багні околиць. Вічні крики, бійки, знущання зробили його диким, нахабним і злим... А завод, казановий цех не виправили його. Він оглушив його лязганням заліза, обвіяв протягом старенького рошітівського цеху... Бригадир матюкався й знущався...

Так минули молоді роки Каструлі... Пізніше потоваришував з одчайдушними матерщинниками, суворими п'яницями й бузотьорами. Він у всьому намагався робити так, як вони і бував дуже задоволений, коли його заохотливо плескали по плечу.

Були роки, перші роки радянської влади, що по цехах висіли ще образи бородатих ситомордих «святих»... З грудня, з Миколиного дня, приходив на завод довгогривий піп з гунявими дяками і служили по цехах молебні. Так заведено з часів Рошіту. Але найшлися люди, недавні робітники, пізніш керівники заводу, що розпорядилися викинути з цехів це лахміття... Знесли усе в директорів кабінет і накидали цілу «святую гору» з образів. Ранком другого дня біля вікна кабінету стояла купка бороданів із теслярського, конопатного, такелажного... Між ними — два-три суворі обличчя казанярів. Тут таки метушився й бузів чорноокий, з великим носом, Каструля.

Росли крики:

— Гей, ти, комісарів вишлодку, хто тобі право дав образи здіймати?

— Заразо, давай нам відповідь! Образи в цехи сам понесеш!..

— Бач, зануда яка! Не ти їх вішав, не ти й здіймати повинен!

Керівник заводу спокійно вислухав вилитий на нього відриг темної, минулої, важкої, ропітівської спадщини...

— Товариші!.. — сказав ніби з нагана вистрілив. — Товариші робітники! Я такий самий робітник, як і ви. І мені, товариші, боляче дивитися, як довго й міцно сидить у ваших головах пошівська омана. Не я їх вішав, товариші, і не ви. А здіймемо ми... Адже царя на престол садовили не я, і не ви, а скинули..

— Брось наливать! — перебив його Каструля.

Керівник не збентежився.

— А ти чого бузиш, хлопче? Тебе я добре знаю! Ані в бога, ні в чорта не віриш, а туди ж з старими за богів воювати прийшов...

* * *

Першими ж днями, як з'явилася сорокаградусна, група відсталих робітників ішли «колективно» на Новий базар,

і там урочисто «пробували». Після цієї «урочистости» вони потрапляли в міліцію, ходили із синяками під очима... Слідом за цим прокотилася хвиля хуліганства. Вплив п'яного чаду відчувся тими днями й на заводі. Пили на роботі, під час обіду по цехах, на пароплавах, на доку.

На боротьбу з цим злом стала заводська газета. Робкори писали замітки. «Гойдавиця в тиху погоду». У ній розповідали про малярів, що перепробували хлібного вина під час роботи. Тоді ж з'явилася стаття про те, як казаняр Каструля під час роботи напився і приніс з собою запас на пароплав. Тут таки був і малюнок: хитаючись, широко розставивши ноги, іде Каструля і несе величезну пляшку горілки. Замітка ця й малюнок справили сильне враження. Робітники висміювали Каструлю, жартували над ним. Каструля ображався.

Але газета вплинула. Каструля на роботі перестав пити. А раз покинув пити — забули Каструлю і його недавні «друзі». З'явилися нові друзі в Каструлі... Профактив, партійці зацікавилися Каструлею, почали обирати його на конференції, наради. Та й сам Каструля почав виступати на зібраннях, інших почав гудити за недбальство, почав боротися з крадіжками в цеху... А колишні «друзі» його стали дорікати йому:

— Ти, Каструле, шшигом радянським став. Чорт мордатий!..

І склали про нього пісню, як про вірного помічника майстра й директора. На мотив затасканого романсу «Розіта» співали вечорами в пивницях просто на перехрестях околичних вулиць, збираючись вечорами групами, чи в цеху під час обіду:

На заводі у Ропита
Собралися три бандита,
Гридин, Чайка и Каструля,
Для рабочих это пуля.

Але ця гидотна пісня вже не злякала, не збентежила Каструлю. Він ще рішучіше почав боротися з нездоровими явищами в цеху.

* * *

Під час розгорнутого наступу соціалізму на рештки старого, гнилого капіталізму, Каструля став ударником. Казановий цех виріс, робітників у ньому стало 600 чол. Прийшло чимало нових людей, незнайомих з процесами виробництва, з виробничими навичками, культурно й політично відсталих. Разом з цим зростало й міцніше здорове ядро кадровиків. І Каструля став у числі перших змагальників за найкращі процеси праці, за якість, за трудову дисципліну. Не тільки словами, але й ділом агітував він за контрактацію до кінця п'ятирічки. У нічній зміні підібрав групу товаришів, що працювали з ним, згорився не покидати заводу. Хлопці бурчали, говорили, що на інших заводах казанярі заробляють більше, що число робітників заводоуправа може зменшити. Але посвоєму просто й переконливо Каструля загітував їх.

* * *

Наприкінці вересня почався історичний штурм проривів другого року п'ятирічки. Ряд пароплавів, призначених для експортних паровозів, потребували негайного, доброго й своєчасного ремонту. Тими днями зростав і ширився ентузіазм по цехах. Каструля агітував у своїй бригаді.

— Хлопці, не будемо придурюватися. Хай не називають наш цех як до революції «дикою дивізією»... Казанярі тепер передують. Давай, хлопці, доведемо, що ми перші добровільно відпрацюємо свій вихідний день 26. жовтня на те, щоб проривам була амба...

Молодий нагрівальник сонно вставив:

— На місяць випала неділя у вихідний день, і то працювати?..

Каструля щиро засміявся. Засміялись і інші.

— Бач, манах який найшовся!.. А ми й забули, що це неділя. Тепер по числах, а не по днях лічимо...

На загально-цеховому зібранні всі 600 чол., крім трьох, що утрималися, постановили працювати вихідний день 26. жовтня на ліквідацію прориву...

Усі пароплави з ремонту вийшли на строк...

* * *

Багато тепер таких непомітних героїв трудового фронту, як Каструля. Голова цехкому Петя з гордовитою посмішкою прийшов у завком і повідомив:

— У моему цеху добре починання. Каструля віддав державі облігації позики індустріялізації на півмісячний свій оклад і викликав на змагання щось 10 хлопців. 4 виклик прийняли, облігації теж дали.

І мимоволі повстав образ дикого, бузливого, нахабного Каструлі, що п'яний, спотикаючись, іде з великою півквартию сорокаградусної і Кастріюлі — вдарника, свідомого робітника, що віддає сили, знання, кваліфікацію і гроші на допомогу Країні Рад.

На заводі, де важкі залізні аркуші й незграбні чавунні болванки набирають лобі форми з волі робітників, перетворюючись на потрібні машинні деталі та пароплавні корпуси, у цьому заводі в добу соціалістичної перебудови переплавляються, перековуються тисячі людей... Із безформенної глини, з маленьких червоних цеглин, на незграбному риптованні виростають нові корпуси цехів. І тут таки рядом у димних, гамірливих майстернях і цехах зростають люди, творці майбутнього.

ЛІТУН

I

У двадцять сьомому році, коли Льоню Ясного, підручного з токарного цеху, приймали до комсомолу, спитали:

— Соціальне походження.

— Сам робітник, батько робітник і дід був робітником, — гордо відповів Льоня.

Голова приймальної трійки скупо усміхнувся:

— Гм... Дійсно. Спадковий робітник.

Дівчина — член трійки, фрезівниця Поля, розглядаючи уважно олівця, швидко випалила:

— Знаємо. Ясно. Батько твій указівник у котельні — зразковий робітник. Винахідник. Коли будеш, як він, комсомольська організація візьме тебе до своїх лав...

II

Роки реконструкції. На шостій частині світу змінюються земля, міста й люди...

Одеська корабельня ім. А. Марті. Тут виростає залізобетонний заварний цех, Двоповерховим трикутником красунем стає на березі неспокійного Чорного моря величезний деревообробний цех. На сталелях, вкриваючись залізом, народжуються катери, шкуні і баржі.

А в середині цехів, серед шуму верстатів і машин, в гулі форсунок, у кулеметному тріскотінні пневматичних машинок, серед брязкоту аркушевого заліза, серед уханья багатотонних парових молотів перероджуються старі... Завод зростає, завод розширюється із сталелів його плавкс й гордо вриваються в морську емаль нові одиниці радянської торговельної фльоти. У токарному тісно. Додано багато людей, поставлено нові верстати. Хоч на дворі працой. Цілу добу в цеху гулко й шумно.

В обід — суперечки в цеху. Молодь поділилася на два табори. Комсомольці сперечаються з тими, що улесливо обороняють кількох залеглих і непоправних дідуганів, які згадують минуле.

Старий стругальник Михайло Федорович, попихкуючи самокруткою, півголосом каже:

— Так. Усі небіжчики — добрі люди. А живих дехто з вас і не пам'ятає. Ось ви, дівчата — Катря, Поля, Ліда —

ні городового, ні поліцая ніколи й на очі не бачили. І щасливі... А ми, діди, на своїх спинах нагаїв їх зазнали. Буває, майовку святкуємо в Люківському садку, а тут тобі менти... Ну, ми й того...

Перший прогульник і ледар — Саша Курдюмов, розмічувач — презирливо спльовує:

— Ач, старий брехун... Дим в очі пускає... Кинь наливати. Раніш білий хліб їли...

Кілька невпевнених усмішок підтримують його...

Суперечки розгортаються, мов вогнище.

Раптом різкий голос голови цехкому Андрія Іщенка — мов шаблокою перегає перелайку.

Змовкли...

— Товариші.

— Що там ще надумав? Знов якенебудь відрахування.

— Не бузи, Фітюля... Повітря тільки псуєш, недогарок контрреволюційний.

— Дай вислухати Андрія...

Іщенко, почекавши, заявив:

— Слово для позачергової заяви має т. Яснов Леонид.

Льоня стояв, худий і великий на зріст, у засмальцьованій спецробі. М'яв у руках якийсь папірець. Сказав переривчастим голосом:

— Товариші! Ленін казав, що комсомол, значить, повинен бути, сказати б, призвідцею, значить, у всьому, звісно, перший. Ну ось... значить, товариші... Ми, робітники... Кляса пролетаріяту, який буде соціалізм, товариші, в своїй країні, у відповідь на буржуазний наклеп і взагалі — загрозу інтервенції — ми, тобто наша бригада фрезівників, оголошуємо...

Яснов відкашлявся, сплюнув і, розгорнувши папір, прочитав:

— Бригада Яснова у складі т.т. Гайделя, Рудаковського, Олександренка й Хигаря — з сьогоднішнього дня оголошує себе першою комсомольською комуною. Зважаючи на шкоду, що завдає виробництву плинність,

контрактуємо себе до закінчення п'ятирічки на заводі і зменшуємо розцінки на 218 крб.

Оплески переривають його слова...

III

У токарному працює вузьколобий і прищуватий, довготелесий хлопчина із впалими грудьми — Шура Змійкін — син перукаря.

У Шурки зіпсована фантазія: він мріє бути «королем екрану», мріє вступити до кінотехнікуму і одружитися з акторкою Солнцевою або Малиновською... Працює без бажання, неохайно, робить багато браку.

Коли його прізвище красується на чорній дошці в цеху, він презирливо фиркає:

— Плавати в... ліжко... Можна й на підлозі спати... Мені б лише в кінотехнікум командировку дістати...

Яснов узявся вмовляти Змійкіна.

— Кинь, хлопче. Це гнила бредня...

Під вихідні дні оживлювався Змійкін.

Ще перед гудком кидав роботу, раніше за всіх мив руки й поспішав до перукарні. Там довго й нудно набридав:

— Тут підголіть, нафіксатуарте... Напудріть. Вежеталем полийте і тройним бризніть.

Увечері надягав фетровий церобкоопівський капелюх «під закордонний», шовкову краватку, лакові черевики, фільдеперсові шкарпетки й прямував на Дерibasівську вулицю «чмурить» з «чудачками».

Яснов висміював його, вмовляв трохи часу віддати громадській роботі. Даремно... Змійкін мріяв перейти на пароплав, що робить закордонні рейси...

— Ось де підодягнутись можна.

IV

Під Сталінградом, під Харковом, під Ростовом — шаленими темпами закінчували будівництво велетнів-заводів сільсько-господарських машин.

Велетні потребували кваліфікованої робочої сили. У країні — першій у світі, де нема безробіття — довелося «мобілізувати внутрішні ресурси».

На завод над морем, до завкому прибула розкладка на двох токарів для Сталінградського тракторного ім. Дзержинського.

Після роботи до Яснова підбіг схвильований Зміїкін і, заїкаючись, сказав:

— Льоня, будь добрим хлопцем, допоможи... Коли хочеш, разом ідемо до Сталінграду. Потребують двох токарів. Там прорив. Допомогти треба.

Яснов не вірив своїм вухам. Шурка Зміїкін виправився... Соромно стало. Рветься ліквідувати прорив на велетні п'ятирічки.

— Ідемо, Шуро, — радісно відповів Льоня і обидва пішли до завкому підписувати контракт.

V

Цілу ніч не спав, перевертаючись з боку на бік на своєму вузькому ліжку Шурка Зміїкін... За вікном на вулиці різким світлом горів ліхтар... Дзвеніли останні трамваї.

Шурка заплющував очі й йому здавалось, що він лежить... в якомусь паризькому готелі після бурхливої гулянки з кіноакторами. Далі все тонуло в сірому тумані... В уяві рисувався невідомий Сталінград. Величезний завод... зарібок там буде втричі більший, величезне будівництво на централізованому постачанні. Усього досить і без заявок.

— Треба буде плац прогумований купити, костюм швейотовий, пальто молеве... І капелюх добре було б — мріяв Зміїкін. — Та й взагалі там життя недороге... Можна вібрати грошенят, потім повернутись... погуляти... одружитись.

Наступного дня, одержавши розрахунок, Яснов попря-

мував на міську станцію по квитки, а Зміїкін в закритому розподільнику клянчив:

— Дайте мені шкарпетки без заявки... І штани... І капелюх... Я добровільно їду до Сталінграду прорив ліквідувати...

І йому видали...

VI

Сталінградський завод — витвір п'ятирічки, що виготовлює для радянських ланів радянські трактори — був діловито похмурий і задумливий.

Яснова і Зміїкіна довго водили по конторах, щось записували і казали вчитись і вчитись...

А Шурка захриплим голосом:

— Ну, ось і приїхали. А прорив і без нас зможуть ліквідувати... І взагалі кому це потрібно... Казали — все є... А я навмисне всі крамниці обійшов: те ж, що й у нас... І така дорожнеча. А поки ми вчитись та придивляться будемо — багато не заробимо... Там я мав 180 крб. на місяць, а тут ледве 120. А відкласти треба.

VII

На світанку гудки. Яснов прокинувся... Подивився на всі боки... Койка Зміїкіна була зім'ята й порожня...

— Зірвався, падлока! — подумав Яснов.

На базарі в Сталінграді за хромові чоботи, що їх купив місяць тому Зміїкін за 150 крб., татарин-барахляник дав 50 крб.

Поїзд, підстукуючи й, здригаючись, мчав на південь, до Чорного моря.

У рідному місті стало Зміїкіну ніяково...

Ще ввечері у клубі побачили заводські Зміїкіна і, по-свистуючи, в такт плескаючи долонями, кричали:

— Літун. Зміїкін літун.

— «Авіатор»...

Вранці прийшов на завод. Побачив на фоні бузкового неба будову ковальського цеху. Стояв збоку, поміж стопами будівного лісу, прагнучи не зустрічатись поглядом з робітниками.

Знялась біла хмарка пари і густий згук другого гудка розпорядився:

— Зачинити ворота...

Біля них, у калюжах, топталися кілька тих, що спізнилися.

Хвилюючись і полотніючи від злоти, Змійкін зайшов до прохідної.

— Вам куди, товаришу... — зупинив рудовусий сторож Трифон...

— Мені. Я... на завод... в цех... я робітник... я колишній робітник...

— Візьміть перепустку...

Старший табельник, перевіривши документи, перепустки не видав...

Через день Змійкін в обід вирішив якнебудь пройти на завод і переговорити з майстром...

Але біля самих воріт, привішений до цегляної стіни, висів плякат:

Літунові й рвачеві ЗМІЙКІ У А.

ВХОДИТИ

до заводу суворо забороняється

ПІСНЯ УДАРНИКА

До нас, товариство,
Ударно, дружно!
За труд інтенсивний
Ударний, потужний,
За вказані Леніном
Гасла і стяг!
Під пісню вагранки
Під гул молотків
Ми в творчій будові
Не знаємо втоми
І плісняву нищим
Минулих віків.
Хай ворог оточує
Скигнить від злоби,
Не страшно, ми в праці
Уперто ідем.
Ми темпом ударним
Берем Перекопи,
Щоби нам не шкодив
Ніхто і ніде.
До лав наших сміло
За наше велике
За спільне діло,
За вказані Леніном
Гасла і стяг!

НА ПРОРИВ

Комсомольський запал,
Соцзмагання удар
По прориву сильніше,
Чуєш?
Як на фронті війни
Будь готовий завжди
Стать до бою
Твердою ногою
За великі й міцні пляни.
Як моря і океани,
Нас не зупинять
Вітри й буруни,
Тяжка праця, чи холод і піт.
В наших темпах напружені струпи
Вдари молота слухає світ.
Сотні і тисячі
Рук м'язистих,
Б'ють залізо, готують бетон,
Сирени співають барвисто
Про бригад і комун мільйон.
Биймо, хай чують бадьорість металю,
Що співає про темпи завдань.
Всі до роботи рушаймо!
Кожен ударником стань!

ВОРОГ У РОБІТНИЧІЙ БЛЮЗІ

I

Трамвайний вагон № 31 біля мосту раптово загальмував. Пасажирів струсонувало, як воду в відрі. Вуликом загомоніли хлопці, злісно загрожуючи кулаками вагоноводові.

— Ач, зануда! — долаювався старий слюсар Антін Кубишка.

— Нам боки нам'яло, а він посміхається. Дурень...

— Чого базикаєте? Людина на дорозі.

— Ото ж то, а то ще не так порозмовляли б...

— Руки короткі!

— Добре, котися!

Дзень, дзень!.. увімкнули мотора і вагон швидко рвонуло вперед.

Шлягбавм закритий. Затичка. Юрба росла, як снігова баба. Повільно рухався навантажений поїзд.

Акуратно складені на вагонні п'ятформи рейки вилискували сталлю.

Коля Бринза стояв у натовпі біля шлягбавму, чекаючи доки прийде поїзд. Помітив Антона Кубишку. Підійшов до нього, привітався. Тихенько запитав:

— Де сьогодні збираємося?

— У барі п'ять, — хрипло шепнув Антін на вухо.

— Тільки і знають натискати на робітників, — звернувся Бринза до Антона, нібито ведучи далі почату розмову.

— А ти тільки дізнався? — ліниво відповів Антін. — Ось минулого тижня не вийшов на роботу, на трамвай спізнився. До речі — на весіллі був у Тоськи, що візником у нас на заводі.

— Ну, що ж тут злочинного? — казав Бринза, — не ви-
йшов — не заплатили. Так ні — зараз же на чорну дошку.
Газетка ця цехова, як її... ага, «Нюта». Теж назва... Так от
скавчить, як побита сука; Бринза — злісний прогульник!

— Правда, Колю, — буркнув Антін, — вони тільки
і вміють, що цькувати робітника.

— Або візьмімо Церобкооп, — казав далі Бринза, — як
постачає?

— Від жилетки рукави...

— Тільки і знають, що паї брати, — кинув хтось злісно
з натовпу, — про це не пишуть, а все проти нас.

— От на всяку дурницю грошей не шкодують, —
казав далі жвавіше Бринза. — Скільки по заводі плякатів
розвішено, скільки фоніру пропадає даремно. Краще б
на дрова роздали робітникам.

— Та що й казати — гроші на вітер. А прибавки — на,
викушай...

— Недавно в цеху їхній брехун баки забиває: удар-
ництвом, каже, соцзмаганням, раціоналізацією вироб-
ництва, зменшенням собівартости — зліквідуємо прорив,
виконаємо п'ятирічку за чотири роки...

— Як би не так! Дужче рота роззяв, — втрутився чор-
нороб Гарбузенко, — в могилу загонять своєю п'ятиріч-
кою. Продукції їм давай якнайбільше, працой по-ударно-
му, додержуй дисципліни. А якщо я не хочу? Тепер кожен
сам собі хазяїн: хочу — роблю, хочу — піду на інший завод.

— Подумаєш, яке лихо бездонне! Диви ще завод шко-
дуватиме, що дефіцитну кваліфікацію втрачає, — втру-
тився до розмови комсомолец Шандиба. — Підеш шукати
інше місце, де платять довгими карбованцями, де п'яти-
річкою й не пахне, де прогульники в пошані. Котися, ко-
тися, кавуне зелений! А все таки такого місця в цілому
СРСР не знайдеш.

— На язик то ти бистрий, а все ж камса недосолена.
У вас у всіх на язичі: «літун», «прогульник». А ти ска-
жи мені ось, що... що Ленін казав про селян, — почав

контратаку Бринза. — Не кривдити їх! Тепер забули його науку. Роблять, що хочуть... Чому це так?

Бринза запитливо окинув присутніх очима, навмисне відхнув і хотів був підійти до іншого гурту робітників. Але бригадир клепальників Модрибар, що стояв поруч, не стерпів хлюпнув, як розтопленим металем.

— Ей ви, гниди куркульські, закрийте свої помийниці!..

— Ти що за комісар, що горлянку дереш? Що ми тобі, — підлеглі? І Антін — пролетар з діда-прадіда і я — не ликом шиті, — огризнувся Бринза.

— На Соловках таким пролетарям місце, і тобі разом з ним. Ви плямуєте ім'я Леніна! Ленін казав, щоб селян не кривдити. Це правда. А яких селян? Ленін казав: допомогти біднякові. Ось радянська влада і допомагає, організує колгоспи, артіль, комуни. Ленін ще казав і середняка не кривдити, а на куркуля натиснути податковим пресом. Так воно й робиться! Тепер куркуля в районах суцільної колективізації зовсім ліквідуємо як класу, а в відсталих районах треба таки натискати заходами обмежень.

— Так, так, Модрибаре, здорово зрізав «пролетарів з діда-прадіда», — почувлось кілька голосів.

А Модрибар казав далі:

— Порожньо в Церобкоопі, кажете ви, того немає, іншого немає. Хто ж винен у цьому, як не куркуль і шкідник? Адже всі тут знають брата мого Василя з слосарного, що його цехком надіслав на колективізацію?

— Знаємо, знаємо!

— Так от, одержав учора листа: вбили його куркулі, значить, з обріза.

— Ех, гади... Куркульня... Так і ми їх теж обрізом! — розпалився Шандиба.

Але Модрибар перебив, не дав договорити. А Бринза зло радів:

— Забрехався, комісарський адвокат. Зав'язав, а розв'язати — дядька кликати будеш...

— Ого-го-го... — вибух гучний регіт і загубився серед гуду вагонних коліс.

— Молодця, Бринзо! Крий їх! Тільки очі затуманюють, — загули в натовпі...

— Поговоримо ще в заводі. Буде час... курчат восени лічать, — поквалився кинути Модрибар.

Черпахою проповз останній вагон поїзда. Не встиг залізничний сторож підняти шлягбавм, як зашуміло море голів. Натовп шумно розлився по заводі.

* * *

У тумані, најжившись лісом пароплавних щогл, корпусами цехів-велетнів, брилою заліза висить над берегом моря величезний завод. Дивиться в люстро морської рівнини. А за воротами — ідуть і йдуть...

На прохідних дверях сторожа. Чорна пащека прохідних жадно ковтає людей, як паливні пароплавних казанів — вугілля.

Проходячи через контрольну будку, чорнороб казанового цеху Гарбузенко з цементувальником Дітярем між собою розмовляють:

— Їм не сидиться, у порту зруйнували церкву, тепер з собора зняли дзвін...

— А забрати не можуть, — забурмотів другий. — Дзвін врізався в землю, а тут ось уже другий тиждень дощ іде й іде. Не інакше, як...

Комсомолец Шандиба насмішкувато підхоплює:

— Не інакше, як баба за попа, чорт за куркуля.

Сторож Кіндрат, що стояв біля будки, захіхикав.

— Щеня! Сопляк! — Загули обидва приятелі на Шандибу, кинули білками очей у Кіндрата, сплюнули й пішли до їдальні.

По дорозі спіткнулись об звалене аркушеве залізо і злісно стали лаятись:

— Сволота! Чорти прокляті! Пройти ніде! Проваліться! Щоб ви лопнули, корпуса не добудували!

Одягнені в цемент, високі, ясні, просторі гордовито дивляться нові корпуси на старі цехи, збудовані ще за Ропіту.

До казанярів черга не дійшла. Їх цехи схожі на великі шоши. Стінки обшито аркушевим залізом, а де-не-де дошками. В аркушах світяться дірки від старих нют. Влітку — спека, взимку — холоднеча.

Повернувшись з їдальні, Модрибар увійшов до чекальні суднобудівного цеху, сів на довгого стільця, добув бережно з кишені пачку «економії», дістав цигарку і затягнувся тютюновим димом. Націлившись очима в куток череватої печі, міркував:

— Бринзу треба викрити та так покласти на обидві лопатки, щоб уже більше не міг каламутити.

Міркувати заважали шумні розмови. Увагу його звернув покрик Шандиби:

— Сьогоднішня газета... Кому?

— Мені, мені, — наперебій лізли до Шандиби.

Заводську газету «Червоний суднобудівник» ударники любили. Ненавиділи — прогульники, фальшиві ударники.

— Слухайте! Про наш цех пишуть! Та тихше ви, тері! — гукнув культбригадир, — читатиму!

— Читай, читай!

Усі нащупили вуха.

Шапка другої сторінки рубала:

Клясовий ворог у робітничій блюзі. До робітничої сім'ї залізли ворожі нам люди, що зривають соціалістичну роботу цехів. Геть таких з нашого заводу!

І далі:

ПІДКУРКУЛЬНИКИ В СУДНОБУДІВНОМУ ЦЕХОВІ

Коли голосували про відробіток у день колективізації, то піднімали руки проти і кричали про свою велику нужду Клуїні і Максимчик. Незаможник Клу-

нин має тільки один дім і ще гараж для експлуатації. «Торговельний дім» дає йому не малий трудовий прибуток...

Сидівши поруч з культбригадиром, Коля Бринза зайорзав, хотів був п'ятами наживати, але його присадив Шандиба:

— Тебе слухали біля шлягбавму, так слухай же тепер!

— Та тихше, чорти!..

— Зараз закінчуємо, ще одно залишилось...

Культбригадир читав далі:

— Максимчук сумує з приводу гіркої участі крамарів, як от, наприклад, навук Каліна. Серед крамарів його дід. Торгує різною їжею біля воріт заводу. Ось такі вони — ці крикуни, що підіймають руки проти заходів радянської влади й партії. Куркулям і підкуркульникам не місце на заводі.

Підписав Око.

— От так рубнув, здорово...

Бринза, як тільки закінчили читати дописа, з лисячою спритністю вислизнув з чекальні. Допис пригломшив його, він у ньому бачив свою тінь, відчував — доведеться незабаром тікати з заводу. На куркуля наступають цілим фронтом.

Модрибар пригадав брата Василя, уявив собі картину вбивства. Став на стілець, оглянув усі кутки.

— Немає! Вислизнув... Все одно не втечеш.

— Кого шукаєш, Модрибаре? — запитали хлопці.

— Бринзу шукаю.

— Нащо?

— Поговоримо потім...

— Що таке? Та кажи! Чого ламаєшся?

— Потім поговоримо. Тутше буде, перевіримо ще раз...

Усі зрозуміли, що Модрибар щось знає.

У цей час, протискуючись через стіну людей, підійшов до стола голова цехкому.

— Чого кричите, товариші?

— Дописа читали про наш цех.

— Знаю, знаю, теж читав. Розберемося в обід. Тепер інша справа є. Треба поговорити про прорив у цеху.

— Прогули заідають, як тифозна воша голодних років: за серпень — 2,9%, за вересень — 3,7%. Через самі тільки прогули завод недовиробляв продукції на 25 тисяч карбованців. На цю суму могли б перенютувати 52 тисячі нют абож обішити корпус пароплава десятиліметровим залізом. А ось у бригаді Воронька, крім його, Шандиби й Васютина, всі прогулюють. Учора на засіданні цехкому бригаду оголосили за псевдоударну, замовили їй прапор з рогожі, на черговому зібранні вручимо, якщо не лепнуть прогули. Бригада Модрибара, навпаки, не прогулює. Честь і слава їй! З неї беріть приклад! Злісні прогульники — Бриза, Конох, Чудінов. За ними плентаються прогульники-комуністи. Помилуйтеся: Яковенко, Озолін. Тягнемо завод до нечуваного прориву. Доки ми тішитимемо клясового ворога? Товариші, кому слово?

— Балаканину розводять... До чортової матері розмови, робити треба... — схвильовано почав Модрибар. — Чому такий прорив? У цехові нема єдиноначальности. Робітний день невцільнений. Продукційність відскочила від зарплати — беремо більше, ніж даємо. Майстрі, показувачі робіт, тільки плечима знизують: що пак ми зробимо... Того немає, іншого немає, кругом нестача...

— Кури вони мокрі, а не єдиноначальники! — крикнув хтось голосно.

— Правильно сказано; — обурювався Модрибар. — А масову роботу добре налагоджено? Чорта з два! Од нагоди до нагоди! Цех, де три чверти молодняка, залишено напризволяще. Цехком усе метушиться з засіданнями, резолюції пише. Робітників 600, а ударників — 300, контрагувалося ж — 225. Тільки сьогодні заговорили про прорив, прогули, брак. А де раніш були? Хто покривав брак? Сам майстер Гайдін. Скільки його син робив браку

на розміщені, а все — шито-крито. А я знаю, що втрачено 25 колоб, 40 книць, 470 косинців, усього не перелічеш... Плянувальника вдень із свічкою не знайдеш. Йому б у цеху бути, а він сидить у кабінеті. Огріхів у цеху безліч. Робили на нафтових баржах, гнали день і ніч, на кожній нюті сиділо по чоловікові, а наслідок — тільки тепер на воду спустили. До осінніх хлібних перевозів ремонтували баржу № 1 — гнали, виконали по-ударному, в строк. А баржа стоїть досі. Чи можна далі так працювати? Пропоную поставити на ноги весь цех, негайно утворити наскрізні бригади. За горлянку неполади! Усі на штурм прориву!

— Правильно, Модрибаре, підтримуємо! — кричали кадрики. Палко підтримували комсомольці.

III

Добре поснідавши, нехотячи виходили з їдальні приятелі — чорнороб Гарбузенко і цементувальник Дігтяр. Лінивою ходою зайшли до казанового цеху, постояли біля горна, мовчки перезирнулися і пішли в червоний куток. На столі — старі газети, журнали з відбитками пальців. Гарбузенкову увагу привабила наліплена на форнірі газетна вирізка. Він покликав Дігтяра. Стали читати. Вирізка з сьогоднішньої заводської газети «Червоний суднобудівник» про коваля Моковця.

Гостро впадало в око окреслене синім олівцем:

ТЕЖ ЧЛЕН ОКРВИКОНКОМУ

Обрали робітники заводу ім. Марті коваля Маковця на члена окрвиконкому, а Маковець виробляє на заводі те, що лобє кожному ворогові радянської влади. Ось приклад. «Дзвони знімати», каже Маковець, «радянська влада не повинна. Не вона їх ставила, а ставив народ, а він знімати не хоче. Дивіться, щоб не було погано».

Сказано мало, але все зрозуміло.

— Тьху, — сплюнув один з приятелів, — добра людина! Так ні, треба зацькувати!..

— От так не терпиться чортам! І що їм заваяє Маковець? Кожна людина сама по собі. Чого совають носа у кожну дірку?

— Тому, що за ділом дивиться не здатні, так шукають, на чому б відігратися. Ось із релігією почали боротися.

— Підемо.

Але перед приятелями стала стіна робітників:

— Ну, богомолки, читайте до кінця, чого ламаєтезь?..

Довелось нехотя читати далі:

Коли до нього в цеху підійшли, щоб підписався під заявою про закриття церкви, він сказав: «Я не дозволю посягати на релігію». Решта робітників дивляться на члена окреиконкому і йдуть за його прикладом.

— А може й добре роблять, — вставив Гарбузенко.

— Без адвокатів там! Читай, що написано...

Читали далі:

Куркулів він теж боронить, каже, що їх не можна кривдити, що їм треба дозволити працювати в колгоспах. А радянська влада, до якої його обрали, каже, що куркуля треба не тільки гнати з колгоспу, куди він пролізає, але і знищувати як клясу.

— Правильно написано, — погодився хтось.

На індустріалізацію він теж особливого погляду.

Заробляючи по 200 карбованців, не передплатив позики. Такі представники влади нам непотрібні. Геть їх! А всім відомий у цеху ударник Клетін — старий робітник, що має шість душ сім'ї і одержує 188 карбованців, передплатив позики на 250 карбованців — ось на кого рівняйтеся!

Шпигувальник

IV

Недалеко від казанового цеху стояв холодник «Дніпро». Серце його — суднові машини — нудилося від довгої по-

стоянки на ремонті. Широкі груди «Дніпра» просилися на трудовий бій у морські простори. Куплений у капіталістів, «Дніпро» прийшов у наші моря з хворим серцем. Поставили на завод, докували. Капітальний ремонт — 250.400 карбованців. Строк — 90 днів. «Дніпро» потрібен країні ударним порядком, під експорт.

Рвонулися до праці загони казанярів, слюсарів, теслярів.

Але черепахою розгортався апарат заводууправи. Інженери-адміністратори більше ховались у кабінетах, ніж заглядали до цехів. «Дніпро» захлинався в заводських недоладностях. Строки випуску з ремонту втікали — на серпень, жовтень, грудень.

Передові ударники гнівно кидались в атаку, ішли на бій за строк нові бригади. «Дніпро» охав, стогнав, — хвороба-недоладність кліщем уп'ялися в його серці. І він нудьгував від бездіяльності.

Указувачі засідали в конторах цехів, писали сажени і утуди, втопали в паперовому морі. Єдиноначальність закісла в шухлядах столів. Бригадири кидали бригади, бігали шукати указувачів, виконробів, потрібний струмент. Робітники стояли, курили, балакали. Бігали по складах, коморах, по матеріял. Стояли в чергах — чекали, поки на кожну річ напишуть по три накладні. Перестой зросли, як гриби. Нарешті і ентузіясти не витримали. Спочатку по-звірячому лаялись, метушилися, пориваючись покінчити з проривом, на «Дніпрі». Але недоладності глушили це поривання. Насідали ледарі, прогульники, рвачі. Цеховий трикутник дрімав, і ударники почали здавати.

* * *

Антін Кубишка, проходячи повз бригаду Модрибара, зло процідив, оголивши золоті зуби:

— Ударнички... хі-хі...хі...хі... Анекдоти розповідаєте. Робіть так і далі. За вас інші попрацювали.

— Прогульник... фігура, — почувся крик, укритий свистом.

Антін обернувся, соковито вилаявся, погрозив кулаком і сховався за великим пароплавним казаном, що стояв окремо на ремонті.

Бринза на «Дніпрі», нютуючи дві невеликі цистерни. Кинув роботу, підійшов до бригадників, попросив прикурити і сів на дошку, біля переносного горна. Замріявся.

«Час найслухніший. Прогули зростають, дисципліна падає, осередок із цехомом сплять. Пора почати. На заводі наших не мало»...

Він швидко стямився, бликнув очима, кинув цигарку і, ніби ні до кого не звертаючись, крадькома заговорив:

— Хребет усе гнете, хлопці. І так усе життя... А для кого? Хіба вони так працюють і теж стільки одержують? Загрібають сотнями, достати все можуть, а ми калічимося... Ех, та що казати...

— Куди ж ти все гнеш, Бринзо, а? — Ралтово запитав його рудий підручний, витріщивши на нього великі лувкаві очі.

— У роботі ладу нема, а хребет тільки в нас тріщить... і працював би, так немає струменту. В струментальню підеш — немає, майстрові скажеш — теж саме. Знову ж таки — прибавки не дають...

Бринза відчув, що не клеє, і зразу перемкнувся на іншу тему:

— Хлопці! Чи правда, що кажуть, у цехові, ніби інженер Лопатенко одержав з заводського складу шеврового ременю на чоботи 70 футів.

— Базікають щось, а чи правда, — не знаємо. Чим чорт не жартує, — крізь зуби процідив один із бригади, — може, й нам дадуть... Піти хіба під час обіду із заявкою?..

— Розшморгни торбу, — сказав Бринза, — тільки цього й чекають. Гляди, вже приготували ременю нате, мовляв, одержуйте, діти бо нікуди.

Комсомолец Шандиба зупинився, прислухався і ралтово гукнув на всю горлянку:

— Мартійці, дивіться добре! Куркумі гуляють серед нас. Ледарі, рвачі, прогульники, рвуть завод на клоччя... Ворогів-шкідників — мітлою з заводу!

Бринза здригнувся від несподіванки. Пробував був звести все на жарт, та не пощастило.

— Ха-ха-ха, — намагався він пустити в хід свою спритність, — з таким талантом постом стати не довго... Далеко підеш, поете задрипаний. Тепер уже ми знаємо, хто пише на стінках. Комсомолец... Поет... Не в свої сани заліз...

Нехотючи піднявся й поплептався своєю звичайною лінвюю ходюю.

— Звідки він прилетів? — запитав Шандибу рудий підручний.

— Чорт його знав, добре ще не виявили, тільки він не наш.

— Це і правда. Чув, як тягне? «...Хребет усе гнете»...

— Так, — многозначно сказав Шандиба, — нічого. Ми його розшифруємо...

Мордибар ще здалеку помітив юрбу хлопців. Побачив між ними Бринзу і Шандибу і зрозумів — була сутичка. Підійшов, мовчки глянув на роботу і, звертаючись до підручного, запитав:

— Ну, рудий, як діло?

— Та он, Бринза, все заважав, прийшов і давай небиліці пороти. Ми його, звичайно, струсанули за допомогою Шандиби.

— Фрукто ти, персидська, а не підручний! Балаканину розводити в обід, а тепер — працювати.

Шандиба хотів порозумітися, але Модрибар перебив його:

— Іди, куди йшов. Знаю в чім справа...

Стиснений у руках у рудого пневматичний молот кулеметом затріщав — перебив розмову.

... Тра-та-та...

Два робітники поставили велику пневматичну машину на залізний аркуш. Один наліг з усієї сили на важіль,

і свердло самогартівної сталі замілілось срібним струмочком.

— Легше гніть, — сказав бригадир, — свердло зламаєте.

Антін Кубишка, повертаючися з цеху, помітив, як одчайдушно запрацювала бригада, що ще недавно баландрали точила.

— От, чорти, — подумав він — «комісар», видно, вимуштрував.

V

Інженер Лопатенко, із старих спеців, з опухлим випещеним обличчям, злегка спираючись на палицю, вийшов з кабінету директора схвильований, червоніший за китайку.

— Ч-ч-чорт їх знає, йолопи, а не люди. Завод ледве виконав мільйонову програму, а вони на майбутній рік вгадали двадцять два мільйони! Ідіоти! Устаткування старе, кадрів немає. З ким працювати?

Розмовляючи сам з собою, він безцільно ходив по території заводу, вперто дивився собі під ноги, щось обмірковував. Несподівано біля залізничного заводу зіткнувся з майстром механічного цеху Яковом.

— А, до речі. Коли закінчите складати машину? — суворо запитав інженер.

— У нас усе готове. Сьогодні до обіду закінчуємо.

— Так, так, — промовив Лопатенко, нервово постукуючи палицею об рейки залізничної колії, — значить, здаватимемо? Подивимось...

Розійшлися.

* * *

У кабінеті в директора зібрався заводський трикутник.

Усі троє — старі більшовики, безстрашні учасники громадянської війни. Надіслав їх на завод партійний комітет недавно — прорвати гатку рабських темпів, вивести

завод на шлях передових підприємств. Попередній трикутник знято.

Директор — Влас Єгоров, слюсар з Путилівського заводу, низенький худорлявий, рухливий і міцний, як сталь, нервово затарабанив по столі й заговорив:

— По-моєму, Лопаленко показав себе сьогодні цілого — «промфіншлян не виконаємо», «устатковання старе», «кадрів немає», «тихше ідеш» і т. ін. Нив, як гнилий зуб. Коротше кажучи, мені з ним більше не працювати. Заперечень немає й бути не може. До чорта нитиків...

— Зовсім по-воєнному, — зауважив секретар партколективу Атур, — апарат через сито. Людей добрати, розстановити. Хто не звик до більшовицьких темпів, тому хвіст кружити. Тоді ми плян виконаємо й перевиконаємо.

— Це правильно. Але є ще бойові завдання. Клясовий ворог у цеху бешкетує, — почав голова завкому тов. Янт. — У деяких цехах доводиться боротися за радянську владу... Куркуль, крамар, бузотер, всяка буржуазна собака пролазить на завод. Дивляться на завод вони так: дай мені багато, а собі, радянська владо, візьми шпилькову голівку. Єдиноначальності в цехах немає. Дохлі темпи в роботі. Серед комуністів є опортуністи. Відсічі клясовому ворогові не дають.

— Треба бити в барабан, на бій. Закасати рукави... Примиренство, опортунізм — на ключчя! Сьогодні скличу партактив. Завтра, ти, Янте, скличеш профактив. Підготуємо всіх робітників, а потім — в атаку, на прорив, — зробив висновок Атур.

— Як слухав я тебе, — почав директор Єгоров, — так згадав Пітер, коли ми йшли проти Зимового палацу. Кадетня засіла міцно. Зброя у нас була плохенька, майстерності воєнної не знали. Оливом шмагало. Падали. Йшли. Падали. Йшли інші. Взяли. Потім на Пітер насідав Юденіч. Так само було туго. Поставили останні сили — робітничі полки, і розбили вщент. А ти, Янте, кажуть дубасив у Сибіру чехів, Колчака, Семенова...

— Еге, я командував малярсько-китайським кулеметним загonom. Шаблею рубав. З мавзера стріляв чехів, білогвардійців, семенівські банди. До в'язниці потрапив. Утік, знову на фронт.

— А ми, брате, хвоста крутили Денікінові від Орла. Штурмували Перекоп. У море скинули Врангеля. Шлях-ту гнали.

Два ордени Червоного прапора, червоніючи магом на грудях тов. Артура, стверджували ці слова.

VI

Партієць Трубов, надісланий на завод за практиканта, сперечався з Модрибаром:

— Куди до чорта такі темпи? Голова паморочиться... Все 'дно не витримаємо — зірвемося...

Шевською смолою прилип слюсар Кубинка:

— «Дніпро» щасливий, що потрапив у ремонт тепер. Майбутнього року буде ще гірше. Кваліфікованих робітників немає. Понаганяли перенавчальників, думають зробити з них за місяць майстрових. Забули трохи — ми роками вчилися, а тут — місяць... Хе-хе-хе... Поспішиш — людей насмішиш. Завод зростає, інженерів справжніх немає. Хіба наші, молоді, справляться? Он ваш Трубов — і той не вірить... Треба чужоземців інженерів взяти. За прикладом недалеко ходити. Був на теплоході «Ельбрус» гарантійний механік. Усе було в порядку. А тепер, що ми бачимо? А заводи куди складніша річ... А ви за місяць хочете майстрового вивчити. Смішно...

— Не місяць, а три, — відрізав Модрибар, — а ти все крутиш... А що підготуємо кадри — то за приклад править моя бригада: вчорашні перенавчальники, а бачив, як працюють!..

Інженер Лопатенко, стоячи біля катеринки, почув, як ворон близьке падло, підійшов до них.

— Що правда, то правда. Таке готування кадрів і взяти

темпи зовсім загонять завод у закуток. Виходу не буде. «Тихше їдеш»...

Казанярі, що працювали біля фалшборта, поклавши свої молоти на палубу, підозріло подивились на інженера, одягненого в гарне закордонне пальто, сплюнули і послали його до бога. А рудий підручний не стернів і випалив:

— Добре тобі й казати «тихше їдеш»... відрядно не працюєш, завод не твій. Що тобі?

— Ша, чортяка, — підтримали його товариші, — почує — тарарам буде. Чого доброго — звільнять...

— Ач, налякали... А він чого ходить, губи розвісивши, ніби хто в зуби дав, і нис: «тихше та тихше». У нас у цеху Коля Граб — секретар комсомольський — говорив у штурмовий квартал треба нам натиснути на темни. Якнайбільше, каже, раціоналізації. Тоді не то що наздогонимо, а й випередимо всіх буржуїв у техніці. А цей назад кличе, падло.

Ніби погоджуючись з рудим підручним, з машинного люка часто закашляв допомічний дизель:

Чш! Чш! Ччі!..

Модрибар, насупившись, терпляче вислухав чужаків. Потім гордовито підвів голову й почав:

— Бачили, як бика беруть за роги? — сказав, звертаючись до Трубова й Кубишки. — Так і ворогам скрутимо роги, вирвемо їх з корінням. Вісімнадцятого року вони йшли одверто, їх шльопали. Тепер ворог хитріший — залазить до робітничої сім'ї і гадає розкласти зсередини. Не пощастить... ми дужчі. Зрозуміло? — майже закричав Модрибар, — ось як скрутимо, вирвемо, викинемо геть, щоб не хникали, не каркали чорним воронням! Ну, на те ж вони й чужаки! А ось ти, брате Трубов, теж з ними! Глистюки ви слизькі...

Ревком відскочив, швидко подався до корми, де робила одна з його бригад. Там він вийняв з кишені кожуха записну книжку, вирвав клалтика й написав заяву:

До партосередку заводу. Як колишній червоно-

гвардієць і кадровик, повинен повідомити: члена партії Трубова партія послала вчитися, а він цього не заслужив, бо опортуніст і наш ворог. Таким боягузам не місце в партії. Зачепило за живе. Прошу на його місце прийняти мене до лав більшовиків Модрибар № 1799, казанового цеху.

У заводській редакції блискучий телефонний апарат надривався різким дзеленчанням.

— Слухаю, — басом відповів робкор Федя, — так, п'ятсот тисяч карбованців, ремонт — шістсот тисяч карбованців. Здорово! Скільки дефектних відомостей? Скільки? Так, 432... Новгородцев... паскудство... Ні разу не був на пароплаві... Добрий хазяїн!

Федя прийняв усного дописа, відійшов від апарата, сів, застругав олівця і ну писати:

«Дніпро» купили за шістсот тисяч карбованців. На ремонт його замість двохсот сорока тисяч витратили шістсот тисяч. Пожкерівника Радторгфльоти Новгородцев увесь час дезорганізує плян ремонту, затримує випуск «Дніпра». З початку ремонту здали дефектних відомостей двісті дев'яносто, а за час постійки надіслали додатково чотиреста тридцять дві, якщо до цього додати умовний збиток від простою судна — 300 тисяч карбованців і утримання екіпажу, то матимемо кругленьку суму один мільйон карбованців. Дерев'яну обшивку «Дніпра» зроблено з недобротного дерева, згниє через рік. Добрий ліс витратили на американців (пароплави, куплені в Америці), хоч вони могли б чекати другої черги ремонту. Це видно з того, що за розпорядження контори Радторгфльоти Чорноморського басейну ремонт їх припинили.

Поставивши кралку, Федя заговорив гнівно:

— І все тому, що в басейні махровий опортунізм. Засилля нащадкових ропітовських чинуш. Про оробітнення апарату забули. Робітників-висуванців дипломатич-

но виживають. Слухати гидко. Усім відому стару більшовичку Радзієвську — учасницю двох революцій — скоротили. Ковбасника, старого партійця, паровичника, героя праці, — поставили на біржу... За скороченням штатів... Хіба проймеш пером таких міднолобих? Гнати їх під три вирви?

Повторний телефонний дзвінок відірвав Федю від дописа — просили прийти до механічного цеху з фотоапаратом.

VII

Проба «Дніпра» на причалі у призначений строк не відбулась. Даремно майстер цеху тов. Яків шукав причини примх дизеля. Вдсяте підручні Антона Кубишки повертали маховика, щоб пустити його — дизель не робить. Антін не вперше працював на дизелі. Що б це означало? Досвідчений майстер дивувався. Сам залізав у картер, оглядав гонки, вальниці, увесь замастився, впрів.

— Відкрити верхню покришку п'ятого циліндра, — несподівано для всіх наказав він Антонові Кубишці.

Досвідченим вухом ловив він, якраз у цьому місці якийсь підозрілий скрип.

Три підручні швиденько відкрутили сорок дві двоцалеві мутри, склали їх на шкертик, поклали на дальший циліндер. Потім вкрутили в покришку циліндра дві рами, закріпили стальну ливну, зачепили многоблоками і швидко завірали.

— Віра! Стоп! Не бачите — перекаріс, гужен зірвете! Поставили на центр стропа. Віра помалу!

— Є віра помалу! — Повільно перебирали забруднений мазутом ланцюг. І раптом...

— Стоп!.. Віра!.. ось щось тут... Так, так...

На толоці лежав брудний вугільний лантух. На краях розкидані казанові шайби.

— Чортова перчанка! — люто закричав Яків на Ку-

бишку. — Де ж очі твої були, коли ставили покришку?.. Мовчиш?.. Скільки даремно грошей пропало!

— Наклеп городиш, Якове! Що? Перший день мене знаєш? Бачиш, з яким барахлом працюю — все навчанці..

Один з підручних, спритний хлопець, скитів і випалив:

— Це вже, Кублишко, неправду кажете. Сам бачив, як лантух і шайби приніс сюди казаняр, що робить біля цистерн. Потім відіслали ви нас, а самі шупукалися. Посиляли двох з нас до складу по графіт, а третього до цеху.

— Правда, Митю?

— Так, правда.

— Отже, нічого на нас!

Антін помітно мінявся на обличчі, але швидко запанував над собою й почав відбиватися:

— Ах, ти, падлюко: ключа мутрового тримати не може, а брехати майстер! Оселедцями торгувати тобі, а не в заводі робити, байстрюче ти паршивий..

— Шкідник!

— Що? Що ти ска-а-з-а-в... — засичав Антін.

— Шкідник! — знову кинув підручний, — коли ми втрех прийшли, покришка циліндра була вже на місці, мутри накладені на фалшиву, ми тільки закріпили..

* * *

За півгодини до обіднього гудка Гарбузенко кинув уставляти на правій башті плавдоку і тихенько пішов до їдальні. Щоб непомітно минув час, змінив напрям, пішов в обхід зварного цеху, постояв біля парового казана, зайшов до відходка. Тут він зустрів Дігтяра. Закурили.

— Підемо до Бринзи. Он він, бачиш, ховає кишки пневматичного.

По дорозі Дігтяр таємниче шепнув:

— А не знаєш, Гарбузенку, нащо Антін звав сьогодні приходити до бару?

— Діло є.

Підійшов Бринза і шепнув щось на вухо приятелям.
Розійшлись.

* * *

Шандиба на весь дух промчав на «Дніпро», бомбою метнувся на палубу, збентежив присутніх своїм виглядом.

— Що трапилось, хлопче? — питали його.

— Нічого! Все гаразд... Модрибара шукаю. Де він?

— Тут, — відгукнувся голос з містка, — іди сюди!

Важке спецвзуття на ногах у Шандиби молотом застугоніло по ніжному каштанському східникові.

— Шандибчику! Та що з тобою?..

— Баржу... Баржу затопити хо-ті-ли... — швидко почав Шандиба. — Кореїнок Степа на дні нафтівки між фльорами знайшов залитий цементом невеликий простір. Жваво збігали до майстра. Той подивився на цемент, взяв цалевий ломик стукнув об цемент. Ломик так і врізався в сиру гущу. Тут, каже, злісний замисел... Шкідництво, не інакше... Я, звичайно, зірвався — і до тебе... тому, що маю підозру... Підозру на Колю Бринзу. Це він...

— Факт... Але як довести? Зловити б на місці — тоді б інша справа, а так... — Модрибар широко майнув руками. — Але ж відчуваю: Бринза — шкідник, куркуль, не наш він.

Обідати сьогодні Шандиба не ходив. Як магнетом тягнуло його до нафтівки.

На баржі було тихо, усі пішли обідати. Просвердлеці дірки окато витріщувались. Цемент валявся грудками.

Шандиба взяв найбільшу грудку в руки. Став перевертати її раптом примітив видавлені цифри — «1269». «Щоб це значило?..» — блискавкою майнула думка:

— Робітничий номер...

Задихаючись від хвилювання, кинувся на днище баржі, поповз на колінах по холодному залізові, шукав марку. А в одній руці міцно тримав грудку з відбитком:

— Найшов!.. Найшов...

Побіг з баржі, як припечений розжареним залізом. Гучною луною віддавалось в нафтівці.

— Найшов! Найшов!

Видираючись трапом, він оступився від радощів, клубком гешнув. Піднявся і полетів стрілою.

VIII

На завод приїхала з Харкова делегація робітників-екскурсантів. Зупинились біля великого гніту казанового цеху.

— А тут от,—казав пояснювач,—цементувальний цех.

Два робітники, штовхнувши скрипучі двері, увійшли до цеху. Невеличка клітинка нагадувала шоу. Посередині, за довгим столом, сиділо кілька забруднених цементним пилом робітників за грою в доміно.

— Доброго здоров'я, товариші,—сказав гість,—оглядаємо ваш завод, зайшли й сюди.

Погляд його впав на одного з робітників.

— А ти як потрапив у цементувальники, фараонова гадина? Га?

— помиляється, громадянине, сплутали... — почав блідий, як полотно, Дігтяр.

— Ні, не сплутав. Твоє прізвище як?..

Зам'явся...

— Та ми з ним старі знайомі — був поліцаєм, найсправжнісіньким... У місті Таганрозі... 1917 р. на вулиці Прісній мене нагаєм бив. Старшого брата до учаску забрав. Знайшлась, знайшлась, фараонова гадина!

Дігтяр стояв мовчки, криво посміхався.

— помилились, товаришу... За образу й наклеп відповідатимете... Радянська влада захищає особу.

* * *

Шандиба з двома товаришами з легкої кінноти встигли побути в столі особистого складу. Дізнались — № 1269 належить цементувальникові Дігтяреві.

Швидко побігли до цеху. По дорозі зустрілись з групою робітників. З ними був цементувальник.

— Хто у вас Дігтяр?

— Ось він.

— Цей?

— А ось, скажи по нам, як твоя марка потрапила на цемент на нафтівці?

— Пустив, налевне... Як інакше може потрапити?

— Пустив?..

— Та в чому річ? — запитав цементувальник.

— На нафтівці шкідництво! Просвердлили чотири діри у днищі... Він і квит...

Мовчки ззирались і пішли до вартового приміщення.

* * *

Антонові Кубишці, Колі Бринзі, Дігтяреві й Гарбузенкові не довелося бути ввечері по роботі в бару «5». Карти їх розкрили.

Звістка про вчорашні події прокотилась по заводу.

— Під суд, — гуділи кадровики, — чужинців з заводу геть!..

— Куркулів, шкідників — в конверт...

Гнівно набігала хвиля на хвилю, забиралась вище, хлюпала в цехах. Розбивалась, іскрувала, многокольоровими бризками. Грізно насувався вал. Завод вимагав нещадного суду над клясовим ворогом у робітничій блюзі.

IX

Місткий червоний куток деревообробного цеху повнісінський.

За столом, вкритим червоним сукном, — президія товариського суду.

У залі шумлять, сперечаються. У проходах стоять групи.

Голові не довелося дзвонити, поміг гучний голос.

— Оголошую засідання суду відкритим. Товариші, звичайно, ви вже чули, що вигадала ця жменька ропітців — Бринза, Кубишка, Дігтяр, Гарбузенко. Зараз вивернемо четвірку на виворіт, обмацаємо і скажемо своє слово.

— Скажемо, — бризнула заля.

— Тільки умова, товариші: заважати судові не будемо.

Стиснені зуби. Соняшними зайчиками бігають жовна, вкриті густою щетиною волосся.

Мовчки слухають.

Старий модельник Самокатов із скуйовдженим волоссям зійшов на трибуну, сперся на неї, втопив очі в передні лави молоді, відкашлявся, зробив павзу і почав.

— Нам, старим, завод наш добре знайомий. Ось цей карк багато переніс. Молодь повинна знати про це. Чим був наш завод у минулому? Він належав знаменитому Ропітові, цебто акційному «Русському обществу пароходства и торговли». Власники його були найбільші капіталісти, банкіри, барони, князі, великі князі. За голову правління був великий князь Олексій Михайлович, опришок кривавого дому Романових. Тут «працював» знаменитий граф Коновніцин — голова «союза русского народа». Завод, що церква був. У кожному цехові — образи, лампадки; по дворі намальовані різні божі матері, угодники, у свято — молебні. «Союз русского народа» панував на заводі. Легше було крізь вушко голки пролізти, ніж стати туди на роботу. Як пригадую, то мороз по шкурі дере — так знущалися з робітників. Слова не скажи, бо моментально за ворота, заарештують, виженуть з вовчим білетом. Росіянина цькували на єврея, поляка — на українця. Так ось цей самий Кубишка — скалка старих хазяїв — став злий на ростущий радянський завод, що тепер зветься «Андре Марті». Я знаю Кубишку не з учорашнього дня. Знаю, ще, працюючи раніш на цьому заводі, він одночасно мав свою майстерню, водився з підрядниками, сам брав підряди, брав хабарі і давав, випити теж не від-

мовлявся. Любив карти, грав на перегонах тощо. Тепер, зрозуміло, йому не вистачає на мастиво. На зібрання не ходить, підбурює до того ж інших. Розбещує нашу молодь, знає де дошкулити. Завжди сперечається за розцінку, а після виплати — регулярний прогул.

Підручні Кубишки, що на них він хотів перекласти вину за свою паскудну справу — шкідництво на «Дніпрі» — сиділи в першому ряді і шукалися.

— Та бери ж слово, Митю! Адже це його книжка... Ми його так і стукнемо... Не лякайся...

Митя щось відповів. Голова зауважив з приводу перушення тиші. Тоді Митя скочив:

— Прошу слова...

І, не чекаючи на відповідь, вихопився на трибуну, розгорнув книжку й прочитав:

— Ощадна книжка... Антін Фадєєвич Кубишка... 1917 рік... 15 тисяч карбованців.

Книжку знайшли на горищі заводууправи, в невеликій скриньці. Там же були й інші документи, не менш цінні. Їх здали, куди треба, а книжку взяли, щоб показати в цеху.

Заля напружено проковтнула повідомлення від Миті. Він відчув це і зійшов з трибуни з гордо піднесеною головою.

— Від імени колишніх червоногвардійців, партизанів...

— До порядку! До порядку!.. — стримував голова.

— Кажі, Мадрибаре!

— Ох, і лихо, форму порушив!.. Не перебаранчай. Хай каже!

Цупко стискуючи скручені дужі пальці, погрожуючи кулаком, він розкидав слова і вони лунали гучно, як звук від електропилки, що ріже сталю рейку:

— Від імени колишніх червоногвардійців, червоних партизанів... Вогонь по шкідниках, по куркулях... Вони не втратили надії повернути свої тисячі... Вони чекають повороту Ропіту й старої влади. У конверт їх...

Один по одному сходили на трибуну. Запевняли партійну організацію, завком, «Правду», один одного:

— За виробництво, за соціалістичний завод...

— П'ятирічку за чотири роки...

— За соціалістичний транспорт, за соціалістичний тоннаж, за звільнення його від капіталістичної залежності...

— Проти прогульників, проти літунів, проти класового ворога в робітничій блюзі...

— Битимемось, як і тоді, в жовтень, з гвинтівкою...

— Ударництвом, соцзмаганням, усіх ворогів зметемо з шляху...

Невгомний гул.

Коли 370-пудовий паровий молот б'є по розтопленому надібку металю, кузня охав, здригається, стекла ліхтаря на високому даху дзижчать. У дворі окселентує луна: оох!.. оох!.. оох!..

Так було й тепер, у цьому бурхливому морі обурених робітничих голів.

Даремно деренчав дзвінок. Даремно басив голова.

На бурхливу залу дивилося із стіни гасло:

«Коли ворог не здається, його знищують».

Це завкомівський художник Юзя записав огненно-червоними літерами слова великого пролетарського письменника і з ненавистю провів над ними шість грубих стріл, що надали написові різного вигляду.

Чути було розмову, балачки. Мегушилась заля.

— Слова!

— Слова!

Рудий підручник кричав:

— Хоч я і ударник бригади Модрибара, але іноді, признаюся, працював я погано...

— Чого там верзеш чорт-зна-що? — буркнув сердито хтось.

— Та почекайте, — відмахнувся промовець. — Даю слово працювати, як чортяка. Шкідникам, куркулям — прогонич! До того ж — очі на інженера Лопатенка... Хо-

дять і каркає: «Тихше їдеш»... Не інакше, як з промпартії...

Від легкої кінцоти говорив Шандиба:

— Судові подаю звіт. Кінці про Бринзу Гарбузенко приховав. Довго ми вовтузилися. Ми вчепилися за кінчик і витягнули все. Бринза — куркуленко. Батько в Соловках. «Добрі люди» дали документи, подав на біржі. Послали до нас. Справжнє його прізвище — Приходько. Мав на Північному Кавказі велике господарство. Дізналися ми про це так: підіслали до їхньої компанії одного хлопчика, швендявся з ними тиждень по пивницях. Під п'яну руку і проговорились... Підчепили ще «гуся лапчатого»-Гарбузенка. Тепер чорнороб казанового цеху. Держав «малину». До революції, в Москві—трактир... Закінчую. Коли комсомол не спить, ворогові добра не буде. Бути на поготіві! Клясовий ворог не знищений!..

Постанова, як хвиський удар молотком у зубило по залізі: ах!

...Звільнити з заводу... Виключити з спілки... Прокуратурі — притягти до кримінальної відповідальності... По цехах провести доповіді... Годі сушити онучі... Агентура куркуля знахабніла... У контратаку і— всі сили на виконання зустрічного промфінплянцу — 25 мільйонів!

Х

У цехах на простінках, на дошках оголошень, у дворі плякати, плякати...

Тривога! Прорив!

Тривога! Прорив!

До заводу затесались куркулі!

Ледарі, прогульники душать завод!

Майстер Софін — мокра курка, а не єдиноначальник. З його вини тридцять робітників простояли без діла двадцять хвилин. Вивернути з нього за заганий час!

Біля входу до заводу, коло контрольної будки:

Лігунам, ворогам соціалізму входить на завод суворо заборонено.

Далі йде список:

*Циганкову, Караванському, Заборіну, Шварцману, Се-
ребренікову, Шарапову.*

Збиралися групами. Хвалили. Лаялись.

— Видно по-справжньому взялися до лігунів-прогуль-
ників. Давно б так!

Вирок суду відгукнувся в цехах зборами. Обговорювали по-бойовому. Резолюцій не писали.

В судноремонтному незвичайні збори. Присутні самі тільки прогульники. Голова цехкому Трофімов, відкриваючи збори, пропонує до президії найзлішніших прогуль-
ників:

— Максимова!.. Зюбу!.. Шалька!.. Заперечень немає?..

— Та що за паскудство, — базікали «спадкові» про-
гульники, — комедія, чи що? Кому це потрібно?

Вихром розчинилися двері. Шпарко вдерлася ратага учнів фабрично-заводської семирічки. Озброєні зрізками аркушевого заліза, консервними банками били нещадно ними об залізо, таракотіли.

Проїшли з кошачим концертом по цеху перед ви-
ходом прокричали:

— Ей! Про-гуль-ни-ки! Ір-жа за-во-ду! Облиште ті-
ши-ти кур-ку-ля!

Збори прогульників вислухали протест піонерів, ком-
сомолу. З'явилась делегація від жінок, робітників, ви-
магала: «до відповіді ворогів п'ятирічки!» П'ятьох злісних
прогульників ухвалили послати на біржу, видати довідки
про справжню причину звільнення, виключити із спілки
на три місяці — це Шелухіна, Известкова, Гузова, Кате-
лєва, Якунера.

Ранком над цехом майорів з рогожі прапор із написом:
«Судноремонтному за прогули».

Дідугани гули в обід:

— От чортова байстрючня! Три місяці на заводі—і про-

гули роблять! Тут по тридцять років стукаєш — і жадного прогула!

— Зірвати рогожу, — підтакувала дідуганам молодь.

— Не треба, — заперечували інші, — прапор хоч і ганебний, але ми його заслужили. Ліквідуємо прогули, тоді і рогожу геть.

— Ось учора я був у президії зібрання прогульників. — Етрутився Максимов. — Щеміло всього. Не з руки було приймати рогожку. Кашкета кинув з досади об підлогу, а всетаки проти факта не попреш. Обіцяв більше не гуляти.

Серед заводського двору поставили чорну касу. Для прогульників. У дні виплати зарплати над цією будкою підіймали рогожаний прапор.

Прогульникам кричали:

— Ей, рогожники!

Вони тиснулись біля каси, ніби в завірюху, ховали обличчя, фотокори спритно цокали апаратами. Фото вміщували в газетах. У всіх цехах на прогульників наступали суцільним фронтом. Товариські суди громили прогульників, кожного волокли на показ цілому цехові. Прогули зменшувались, танули як сніг під весняним промінням: за першу декаду — 3,7%, за другу — 0,6%.

З порушниками трудової дисципліни були запеклі сутички. Конопатник Головатюк, член партії, дістав термінове завдання працювати далі коло ремонту пароплава «Туркмен». Від праці відмовився. Того самого дня його звільнили з заводу, виключили з партії, «як дезорганізатора виробництва».

* * *

Завод, як і перше, брилою заліза висів над берегом моря, дивився в люстро морської рівнини. Але за воротами і на дворі люди ступали якось спритніше.

Готувались до роковин Жовтня. До цього дня готувались і минулих років. Але тепер ходуном заходив увесь

забуд. У всіх цехах — трійки, оброслі многолюдним активом. Прибивали гасла. Розвішували гірлянди з прапорців. Усі цехи оголосили себе ударними. Виростали нові ударні бригади, комуні, колективи. Законтрактувалося 80%. Виржиття буяв.

* * *

Казанярі Олександров і Цуркан писали заяви:

«У тринадцяті роковини Жовтня не можемо далі залишатися поза лавами партії Леніна. Біографія: кожен з нас попрацював по п'ятдесят років». Підписи.

На партійних цехових зборах їх запитували:

— Темпи і труднощі зростання не страшні?

— Щодо труднощів, то 1919 року голодували, а тепер годують м'ясом. Закінчимо п'ятирічку — буде легше. А про темпи — ще швидше треба. За час радянської влади — не зробив жадного прогулу. Працюю по-ударному. Якщо ще щось — запитуйте...

За Олександровим і Цурканом стояло 250 вивіренних пролетарів, що вступили до партії Леніна.

* * *

600 робітників казанового цеху постановили відробити вихідний день на ліквідацію прориву. Виклик прийняли слюсарі, теслярі, електрики. Вони потягли за собою весь завод. Але в казановому Каїрцев голосував проти.

— Чому не з нами?..

— Пішла...

А через день прибіг до цехкому з заявою:

«Товариші, визнаю свою помилку. Даю слово наперед іти в ногу з цехом. За свою помилку працюю два вихідні дні».

Цехком не дозволив, а заяву надрукував у газеті. З Каїрцева кепкували.

«П'ятсот дев'яносто дев'ять і один».

Каїрцев з мукою переносив кару.

Оголошено штурмову декаду. Партійні, спілкові організації наввипередки, розстрільнею, густою колоною йшли на штурм.

Токарський цех — вузьке місце. З контори цеху, як лякана ворона: «кр-кр-кр»... тільки і чуєш:

— Не вистачає кваліфікованих токарів.

— Немає верстатів.

До цеху прийшли «наскрізники» — загони заводської наскрізної ударної бригади. Усе вивернули. Динамітом рвонули систему індивідуальної праці і кинули її на смітник. Усіх токарів розбили на бригади, кожній бригаді визначили верстати, до кожної присунули перенавчальників. Бригади розбили на три зміни, на кожну зміну — майстер. Колишніх указувачів, що раніш розписували індивідуальні умови, примусили взяти різцем стружку металю, призначили на бригадирів.

У цехові тепер кипить життя. Жадного вільного верстата. Раніш ночами три чверти всього устаткування не робило. Тепер уночі величезні вікна цеху різють прожектором надвірну пітьму.

Першу затичку вибили з тріском. Безперервним конвеєром пішла праця в цехові.

Але окремі хвостовики, рвачі кричали:

— Прогодаємо з вашою бригадою. Приклад: у нас чотири верстати, а вміють працювати тільки двоє. Двом значить, виходить, і показувати? От і заробимо від жилетки рукави...

Збори в першій же сутичці відбили рвачів:

— Не викручуй, навколо пальця не обкрутиш... Праця в бригаді різна?

— Ну, різна...

— Так от і давай перенавчальникам спочатку звичайні операції. Поступово вони і навчаються всіх процесів. До того ж їх в умові не зазначають. Зразу б'ємо двох зайців:

швидше, краще підготуємо кадри, збільшимо продуктивність, підвищимо заробіток...

Передовики палко взялися до роботи. Потягли репту. Розмови припинилися, швидше стали рухатися, пильно доглядали верстатів.

Потім усі цехи перейшли на бригадну працю. Указувачів стерли з лиця землі.

Тризмінна праця натрапила на опір від частини цехової адміністрації. Знову почались розмови: верстати не витримують, робітників не вистачить, «тихше їдеш»...

Наскрізна кинулась в атаку. Хто чинив опір, того зім'яли. Робітників розбили по змінах, прикріпили перенавчальників, зорганізували в змінах трикутники.

* * *

Пленум заводського партійного комітету наказав:

«Цеховим трикуткам, щоб зліквідувати прорив на заводі, у декадний строк скласти оперативний плян виробничої роботи з обліком невиконаних робіт. Оперативні пляни в цехах повинні точно відбити виробниче завдання з обліком, яка робота, у який строк і які робітники виконують».

Цехові осередки, цехкоми націлились, рушили на біі. Непокоїли майстрів, набридали виробничим пляновим відділам: — Давай виробниче завдання на цех!

— Та почекайте, не всі зразу...

— Давай оперативний! — наступали цехи. Контора пихкала, пріла, бігала, а цехи насідали:

— Давай оперативний! З промзавданням! Усе буде, як на долоні. Тепер і до бригади доведемо, знатимемо, хто попереду, хто відстає. Коли більшовики візьмуться за діло, то відразу піде машина.

* * *

В їдальнях всього лише п'ять днів тому: за 10 хвилин до гудка вже повно. Робітники в брудних спецвіах. У бу-

фети за обідом черга довга, як мотуз. У приміщення вди-
рались з боєм, ламали двері, вікна. Стрибали через столи.
На стінах, на столах, у кухні — грязюга непрохідна.

Тепер завод розподілено між шістьма їдальнями. У кож-
ного робітника книжка-талон до певної їдальні. Тепер до
гудка не поспішають, не треба. Заходять — стіл накри-
тий, на ньому вже стоїть перша страва. Охайно одягнені
жінки робітників подають, прибирають. Увесь обід триває
15—20 хвилин. Приміщення звільняється, щоб зустріти
партію. І так протягом двох годин. Чисто, спокійно, на-
їдно. Їдальня бореться за промфінплян.

XII

Калінін — мадровик суднобудівного, увійшовши до
завкому, став, відшукав очима тов. Янта і, посміхаючись,
підійшов.

— Знаєш, у нас у цеху валютна біржа.

— Валют... — підвівся з крісла тов. Янт.

— Так, так. Справжня чорна біржа...

— Нісенітниця!?

— Ось побачиш. Виведу все на чисту воду днів за де-
сять, тоді й повіриш.

— Давай сьогодні!..

Запалі щоки тов. Янта зразу ніби манією змастились.

— Ні, хай глибше коріння пустить.

У цьому ж цеху, у нічну зміну, на передільці курорт-
ного катера і на готових уже пароплавних трубах хтось
крейдою намалював: червоноармійця з генеральськими
погонами.

Суднобудівний цілим цехом постановив відробити на
декаду оборони два вихідні дні — збудувати літака
«А. Марті».

Виступив чорнороб Казаков.

— Вношу на літака додатково п'ятдесят карбованців,
викликаю голову цехкому тов. Дяченка... члена партії, —
підкреслив він багатозначно.

Ніхто не чекав від Казакова такого. Усі відчули фалш. Дяченко виклик прийняв. Але Казаков після зборів скиглив на роботі.

— Тільки і знають — «на позику», «на літака», останню сорочку знімають...

Ходив з кутка в куток, каламутив.

Виявилось, що він і Гінзбург — утримувачі валютної біржі, що про неї казав Калінін; вони скупляли у робітників за малу ціну облигації. При них знайшли облигацій на дві тисячі карбованців.

Казаков — колишній домовласник. 1917 року купив будинок на Воронцівській. Викидав робітників з квартир і влаштував у цих самих квартирах свинарники із спекулятивною метою. Його минуле викрили два робітники струментового цеху, що жили на тій самій вулиці.

Гінзбурга не розгадали. Прикидався дурнем.

Запитували:

— Для чого скупляв?

— Одружитися гадав.

— Гроші де брав?

— Гроші? Сам — гроші...

Товариський суд постановив вигнати з заводу клясових ворогів.

Просити адмінвідділ позбавити їх виборчих прав.

* * *

Щоб перегородити доступ чужинцям, пленум завкому організував громадську заслону. Легка кіннота рвонулась у бійку. Кіннотники брали в остроги кожного новака. «Звідки», «де працював», «хто батьки», «документи»...

Підозрілих мацали на всі лади, відвідували дома, запитували про них у житлокоопі.

Мордихай пройшла вже була через стіл особистого складу, але виявилось: батько — лихвар, скупщик краденого, сидів у бунді. Більше, ніж два дні, їй на заводі бути не довелося.

Казаняр Моданов, кандидат на члена партії, самовільно залишив роботу, став на інший завод. Легка кіннота дала знати. Літуна звільнили, виключили з партії.

Заслона діяла.

Шкурники, літуни тремтіли, загрожували:

— Зуби наб'ємо! Тільки попадетесь...

Але заслона не відступала.

Електрик Васильєв мав пристрасть до страхових бюлетенів. Кіннотники поклали відвідати «хворого»: Васильєв спокійненько сидів за столом і ударно працював, складаючи малого мотора.

— Здоров, Васильєв!

— Здра...ствуйт... — від несподіванки не міг закінчити Васильєв, — сідайте.

— Та ми постоїмо, нічого!

— От вчасно, хлопці, зараз і закусимо.

— Закусимо, але не всі. Покажи но крапце бюлетень!

— Бюлетень? Та пішли ви геть, паршивці!..

— Не голоси, не залякавш. Крапце покажи.

— Пішли геть, кажу!

«Хворий» видужав, прийшов до цеху. Скликали групові збори. Симулянта викрили. Страхкаса, звичайно, грошей не виплатила. Васильєва «пропечатали», цехи оздобилися його портретами. Не витримав. Написав до цехкому заяву:

«Обдурював, симулював, брав до дому приватну роботу. Обіцяю виправитися».

Васильєву не вірять. Він на перевірці — призначено річний термін випробування.

XIII

Промфінплян за поточний квартал перевищує на 12% попередній. Тепер досягли 99%.

Сьомого листопада мартійці вийшли на вулицю з лісом розгорнутих прапорів. Колону замикав великий макет плавадоку з пароплавом «Батум», що стояв на ньому в ремонті.

Тритонний декорований ваговіз повільно рухався бруком як неповороткий важкий танк. На обох баштах доку звіт заводу й гасла. На передній частині білим по червоному:

«На основі суцільної колективізації знищимо куркуля як класу».

На задній:

«Літуні, прогульники, рвачі — прямі підсобники меншовиків-фашистів, геть з шляху!»

На одній з башт:

«Чужої землі не хочемо, але й своєї землі нікому не віддамо жадної п'яді».

«П'ятирічка за чотири роки. Можна, бо треба!»

Червоні, як кров, прапори переможно шелестіли.

Оркестра грала марш Будьонного.

У ногу гордо ступала колона, як полк бойової робітничо-селянської Червоної Армії.

ЗВАРЮВАЧ РАКІТІН

«Країна повинна знати своїх героїв».

Одержані з Німеччини електроди витратили.

Імпорт припинений.

За проектом наших інженерів-хеміків у Харкові робили свої електроди.

На Крюківському заводі по руках зварювачів пішли радянські електроди.

Тоненькі залізні дротинки в роботі спасували, відмовилися робити на змінному струмі, були придатні тільки для машин з простим струмом.

Тисячі тоненьких дротиків псувалися. Викидали їх на смітник.

Робітники нервували і ляяли на всі застави харківські електроди.

У цеху повисла загроза зупинити частково роботу.

Маленькі електрозварні апарати змінного струму «ВЕКС» осиротіло стояли в майстерні — гуляли.

Після шабашу зварювач Петро Ракітін не вперше липився в цеху крадькома працювати над своїм винаходом. Та більше не сила ховатися. Сьогодні вирішив вимагати від бюро цехового партосередку, щоб воно втрутилося.

— Скільки разів просив майстра дозволити мені на ВЕКСі робити після гудка, випробовувати свої електроди. А він «не можу дозволити, спалиш апарат, відповідатиму, іди до начальника виробничого відділу, дозволить, хоч додому неси». Ходив і до нього не раз, та він поверх рогових окулярів погляне на мене, запропонує сісти:

«Що доброго скажете?»

«Про «ВЕКС» прийшов говорити, майстер послав до вас. Спроби робити хочу».

«Спроби... Не можна, дорогий».

«Чому не можна? Адже для апаратів змінного струму харківські електроди не годяться, їм потрібні інші, от я й працюю над ними. До того ж не мені потрібні електроди, а заводові, чом же не можна?»

А йому хоч би що, скло окулярів блищить, як потертий мідний п'ятак, чищений крейдою, очі ласкаві, а гне свої. Апаратів у нас мало, встаткуванням не можемо.

— Хлопці, зміркуйте самі, на таку тяганину хіба вистачить нервів, тут троси потрібні. От не витримаю, лусну в його четверо дідькових очей, в блискучі скла окулярів, тоді знатиме, як гальмувати винахідництво.

— Ти кинь погрози, Петрику, — заговорив секретар осередку Рибалка, — треба організованим бути, розправа не метода більшовиків. Будь певний натиснемо на дирекцію, піду сам до партколективу, доб'юся дозволу на «ВЕКС».

— Товариш Рибалка мене не зрозумів, не прихильник і я метод розправи, але ви зрозумійте, б'юся над винаходом, мені перешкоджають, просто терпець увірвався, от і сказав.

— Зрозуміли, зрозуміли, Петре, не перший рік тебе знаємо. Будеш одверто робити, ховатися не доведеться.

Серце Петрове з радості затремтіло.

Цілий день свердлила мозок невгомна думка:

«ВЕКС» треба урухомити, харківські електроди замінити...

«Новий стоп для покриття знайду, інакше стане цех...»

Зичний гулок несподівано заревів густим басом:

— Починай ро-бо-т-у-у...

БРИГАДА РАКІТІНА

Ковальський майстер Вітроумов, розставивши ноги, як віл на льоду, в конторці кузні допікав двох машиністів.

— Що нарobili, а?...

— Два молоти вивели з роботи.

— Двісті чоловіка на простій...

— Усьому заводові одягнули на шию хомут прориву...

Борщов і Богомаз щільно стиснули губи, мовчки обливаючися потом.

Крити не було чим, Вітроумов мав слухність.

Начальник виробничого відділу, головний інженер заводу, майстер зварного, оглянувши циліндри, поділилися на два табори.

— Треба нові відливати.

— Можна варити й ці.

У кузню викликали двох найкращих зварювачів: Снігурка й Литкіна.

Обдивилися, мовчки переглянулися, заявили рішучо:

— Варити не беремося, тільки час прогаємо, однаково ж лопнуть. Пишіть краще в ливарню замовлення на нові, а ці на брухт.

Вітроумов люто накинувся, кричав:

— З глузду з'їхали! Хто нам право дав чекати чотири

місяці, поки виллють нові, я не попусти цього, циліндри будемо варити.

Комір сорочки Вітроумова був розстебнутий, обличчя і шия почервоніли, жили налилися кров'ю, побатряніли від хвилювання, він швидко обернувся назад, ненароком зачепив начальника виробничого відділу і блискучі окуляри дзенькнули об підлогу, хряснули під ногами.

— Ай, ай, яй, яй—закричав, мов ужалений, начальник.

— Який ви неповоротний, Вітроумов.

Майстер кузні винувато почухав потилицю, не сказавши нічого, вийшов із цеху, а по дорозі бурмотів: «Ну й опудало, сидів би в кабінеті, і окуляри були б цілі».

В обідню перерву бригада Ракітіна довідалася, що двоє відмовилися зварювати циліндри.

— От так перваки, гайка послабла...

— Це вам не цистерни варити для вмивальників і загажати по 90%, — висміював Сапко Афанасєв.

— Циліндри — штука не легка, не зробити — марку втратиш...

— Хлопці, а що, коли ми візьмемося їх варити? — запитав Котлов.

Усі мовчали.

Великі карі очі Ракітіна примружилися, у голові настирлива думка:

«Зупинити кузню! Нізащо! Візьмемо!» — вирішив про себе.

Хоча вся бригада знала, що робота з циліндрами надзвичайно відповідальна, а проте ж бригада повторила:

— Зупинити кузню, нізащо!..

— Петре, — хвилюючися говорили бригадники. — Іди мерщій до майстра, бери циліндри.

Ракітін швидко звійшов у цехову контору зварного, підійшов до майстра й рішучо заявив:

— Беремося бригадою зварити циліндри.

— Циліндри? — не глядячи на нього перепитав майстер. — Зробиш?

— Зроблю.

— Іди роби...

Подивився вслід Петрові, подумав: «От так Ракітін, побачимо»...

— Ну, хлопці, взяли циліндри, — вернувши до бригади, сказав Петро, — тепер держись, щоб не датися на глум.

— Гаразд! — як по команді вирвалася відповідь бригадників.

Бригада після гудка, як чота в бою, пристосовувалася до місцевости на захопленій позиції.

— Котлов, — командував бригадир, — виписати шість чорноробів, копати ями, розмір 1,5 квадратних метрів, ось тут і тут, — розчищаючи ногою місце від обрізків заліза показував Петро. — А Афанасьєв, деревного вугілля випиши два пуди, азбесту шість аркушів, вогнетривалої цегли 1000 штук. Ісаєв, приготуй інструмент, а ти, Чернишов, допомагай віддавати циліндри, закінчите — звітайте їх многобльоками на підлогу.

А сам швидко повернувся й вийшов.

У другій зміні Ракітін лишився сам. Зайшовши до майстера кузні Вітроумова, просив поради, як зробити ями нагрівати циліндри.

— Залобки, — відповів Вітроумов, ідучи пліч-о-пліч з Ракітіном у цех.

— Знаєш, — говорив він йому, — не сподобалися мені двое ваших, що приходили оглядати циліндри, по-моєму, вони хвальки і боягузи. «Варити не беремося, пишуть краще замовлення на нові в ливарню, а ці однаково лопнуть.» А я от подивився на тебе і скажу просто, що циліндри звариш так, що носа всім утремо, а горна змайструємо журитися не треба...

— Хлопці, — звертаючися до робітників, почав Вітроумов, — цеглу треба класти руба, менше витрачати, аджеж ями тимчасові, після варення зруйнуємо їх.

Ями, обкладені цеглою, вранці наповнили деревним вугіллям.

Розгорівся.

Спустили на многобльоках циліндри, як у домовину, засипали їх вугіллям. Іскри тріщать, яма гріється, червоніє, жаром пече. Бригада мов у засідці, інструмент у бойовій готовності.

Вітроумов з Ракітіним від ями не відходили, залізним прутом злегка розгрібаючи вугілля, дивилися нагрів циліндра. Готово, — сказав раптом Вітроумов, — розгрібайте жар, приготуйтеся з многобльоками.

Розжарений циліндер підхопили з ями щипуюватими обценьками.

Гаком многобльоків зачепили за кільце обценьок вгору, циліндер спустили на залізний стіл.

Перший варив Ракітін, від циліндра, розжареного до червоного, пекло обличчя, руки, ремінні рукавиці диміли, тіло обливалося потом, сорочка липла, не давала рухатися, спецробота потом дихала.

Заступали Котлов, Ісаєв, Чернишов, Афанасьєв.

Знову Ракітін кинувся в атаку на вогняний циліндер, товариші кричали — «Доволі», а він у запалі бою не відчував, варив...

Клопітливо зігнувшись над циліндром, як мати над ліжком хворої дитини, — бригада рятувала кузню від тяжкої аварії.

Сім днів вела вогнений бій із циліндрами.

Сім днів огнем струмом дощу, рвалося ультрафіялкове полум'я із держаків зварювачів, лишавши на тілі циліндрів горбкуватий воронованого кольору слід наплавки, а заглушливий гуд молотів ревів в ушах.

Величезний циліндер за допомогою талів загрібали жаром, накривали аркушами азбету. Прочахав — витягали дивилися: як новий.

Снігурко з Литкіном прибігали в цех, недовірно дивилися на циліндри, каркали: «Побачимо, що випробування дасть»...

Вітроумов сердито пирхав:

— Забирайтесь з кузні, нічого тут антимонію розводити, бита ваша марка.

— Чого кричиш?

— Нічого робити вам тут, тому й кричу, ану — скатертю дорога, ідіть звідси.

— Підемо, підемо, а циліндри однаково не витримають — лопнуть...

Контрольний відділ роботу прийняв, бригада пішла до себе в цех, немов п'яна від втоми, ноги в усіх дрижали, нестерпно хотілося спати...

Циліндри після випробування служать заводу й до цього дня, а в ударі двох парових молотів по розпечених деталях:

— У-у-х-х.

У-у-х-х. —

лунає:

— Геройська бригада Петра, ти нас урятувала.

— У-у-х-х.

— П'ятирічку в чотири!

І знову, як обвал з гори.

— У-у-х-х.

— П'ятирічку за два з половиною.

Так робила перша в заводі ударна бригада Петра Ракітіна. А за таку взірцеву роботу бригада дістала від зварного цеху «спасибі»...

— Тільки подумати, за таку роботу «спасибі», — буркнув Афанасьєв.

— Хоча б наказом у заводі виставили як прикладом для інших...

— Кинь ти, Сашко, зуби чухати, хіба ударникові потрібні подяки.

— По-моєму ми робили так, як належить кожному робітникові.

— Правда, Петре, — погоджуючися майже пошепки відповів Афанасьєв, — а проте ж взірцеву роботу треба відзначити — заохочувати, за погану — критикувати.

— Гаразд, коли головотеси проґавили, так від цього гірше робити не станемо, еге ж.

Інакше відзначити бригаду слюсарні:

Даючи особливо відповідальні роботи зварному цехові, завжди писали на замовленні:

— Варити бригаді Ракітіна.

22024.

ЛЕНІН

Радіо хвили
В спазмі хвилини
Кров застигає в вені:
«О 6 годині
50 хвилини
В Горках помер
Ленін».

Мідяним рокотом
Стогнуть гудки,
Хуга вторує
Звіром...

Серце втиснене
В лещата журби...
Був проводир,
Скеля, граніт!
Були уста
Із сталі!

Грудкою слово
В горлі застрягло,
Сльози на віях
Стали...

Рік цей знаменніший
Сотень віків,
Зоряним літом
Буде!

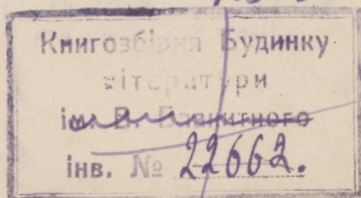
Площа червона...
Сльози-полянь...

Рушиться людське море...
О 6 годині
50 хвилин...
Це є — сторінка історії...
Його заповіт
І його наказ
Кожен незмінно сталевий:
Партія —
Авангард робітничої класи,
Партія
Це є
ЛЕНІН.

*

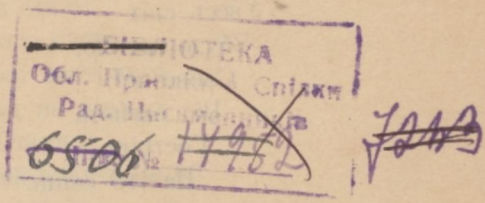
БІЛЬШОВИК

Більшовик —
Слово куте із сталі.
Більшовик —
Визначає граніт.
Старий світ
Ми цим словом
Зірвали,
Бо це слово
Металем дзвенить.
Слово це
Увесь світ
Збудоражило,
Слово це
Від багнета
Гостріш.
Навіть сонце
Спинається вражепо
І здригаються
Лондон,
Париж.

ЗМІСТ

	Стор.
І. Романенко. Передмова	3
В. Тюпиков. На сторожі	5
" Героїка буднів	6
" Молодість	8
" Той для нас не поет	10
" Шахти кличуть	11
Я. Межибовський. Герої штурму	13
І. Анісенко. Народження велегня	27
Ф. Воробйов. Невідзначений герой	30
" У боротьбі за першість	36
" Росте аргіль	38
А. Мидібер. Комсомолові	42
" У темні	43
М. Григор'єв. Ударний начальник ударного цеху	44
" Батько	54
" Каструля	56
" Літун	61
Л. Плоткін. Пісня ударника	68
О. Зозуля. На прорив	69
І. Міронов. Ворог у робітничій блюзі	70
" Зварювач Ракітін	104
" Бригада Ракітіна	106
В. Тюпиков. Ленін	112
" Більшовик	113

ч. 8-00

Здано до друку 15/IV—32 р. Підписано до друку 3/VI—32 р.
Папір 82×110. 62 кгр. 1 арк. 1 арк.—131.811 літер.

gills - 1